

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: **«СИТУАТИВНІ АЛЬЯНСИ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ
ІХ СКЛИКАННЯ: КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ
ГОЛОСУВАНЬ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання
Спеціальності 052 Політологія
Бугаєнко Єлизавета Сергіївна

Керівник Яковлєв М.В.
кандидат політичних наук, доцент
Рецензент Гарань О.В.
доктор історичних наук, професор

Бакалаврська робота захищена
З оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« » _____ 20__ р.

Київ – 2020 р.

ПЛАН

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОЛОСУВАНЬ У ПАРЛАМЕНТІ.....	8
1.1. Голосування у парламенті: зміст основних понять та теоретичних моделей.....	8
1.2. Характеристика Верховної Ради України IX скликання у контексті історії українського парламентаризму.....	15
РОЗДІЛ ІІ. КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ ГОЛОСУВАНЬ ДЕПУТАТІВ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ IX СКЛИКАННЯ.....	24
2.1. Методологічний опис дослідження: метод кластерного аналізу у політичних дослідженнях	24
2.2. Застосування методу кластерного аналізу до голосувань депутатів Верховної Ради України IX скликання	28
РОЗДІЛ ІІІ. РЕЗУЛЬТАТИ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ ГОЛОСУВАНЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ IX СКЛИКАННЯ	36
3.1. Розподіл депутатів Верховної Ради IX скликання на кластери (групи) за подібністю голосувань.....	36
3.2. Розподіл депутатів фракції "Слуга народу" на кластери (групи) за подібністю голосувань і їх зв'язок з неформальними групами впливу	48
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	60
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

“Найбільш несподіваний президент України Володимир Зеленський, схоже, здійснив черговий надзвичайний вчинок, коли виборці присудили його новій партії безсумнівну перемогу на недільних парламентських виборах” – так починається стаття британської газети Independent після парламентських виборів в Україні 2019 року.¹ Цім виборам дійсно довелося стати визначальною подією, а обраному складу Верховної Ради - унікальним явищем в історії українського парламентаризму.

Чесні вибори та легітимна передача влади є одними з найважливіших рис демократичного врядування. Варто відмітити, що і президентські, і парламентські вибори 2019 року в Україні відбулися чесно і прозоро. Про це заявили міжнародні експерти, які спостерігали за ситуацією на українських виборах, – представники Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, Парламентської асамблеї ОБСЄ, Парламентської асамблеї Ради Європи, Парламентської асамблеї НАТО та Європейського парламенту.²

Однак, для демократичного та ефективного врядування недостатньо провести чесні вибори, але й важливо контролювати подальшу роботу обраного парламенту. Оскільки парламент – це інституція з багатьма акторами, які щомісячно приймають тисячі рішень, виникають складнощі з моніторингом роботи навіть окремого члена парламенту, а тим більше цілих фракцій або груп. Для більш ефективного контролю над діяльністю законодавчого органу державної влади можна використовувати програмне забезпечення та статистичні методи дослідження, які дозволяють обробляти великі масиви інформації.

¹ Carroll Oliver. Ukraine election: Volodymyr Zelensky's party triumphs as exit polls predict parliamentary majority for former comedian. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-election-volodymyr-zelensky-exit-polls-servant-of-the-people-latest-news-a9014666.html>. (дата звернення: 21.07.2019).

² Вибори в Україні були вільними і конкурентними - міжнародні спостерігачі. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-47775802>. (дата звернення: 01.04.2019).

Як вже зазначалось, дев'яте скликання Верховної Ради України великою мірою відрізняється від попередніх, оскільки склад депутатів значно оновився і помолодшав, а фракція політичної партії «Слуга народу» утворила так звану «монобільшість», яка дозволила не вступати у формальні коаліції з іншими фракціями і ухвалювати важливі рішення лише за допомогою голосів власних депутатів.³

Можливість однієї політичної сили контролювати більшість політичних процесів у країні – це надзвичайно широкі повноваження, особливо якщо ця сила є гомогенною і має єдине бачення порядку денного. У більшості випадків саме від наявності внутрішньої дисципліни фракції «Слуга народу» залежить здатність легко приймати потрібні рішення і впроваджувати необхідну політику. Однак, якщо «монобільшість» розколюється на різні групи, з'являється необхідність «добирати» голоси від інших фракцій, а отже вступати у неформальні короткострокові коаліції.

Ще на етапі парламентських виборів українські засоби масової інформації почали поширювати новини щодо неоднорідності фракції «Слуга народу» та її фракціонування на декілька підгруп. Отож, виникає логічне питання про можливість зберігати внутрішню дисципліну і гомогенність у фракції, яка налічує 254 членів, враховуючи, що більшість з них навіть не були знайомі до отримання мандату та були задіяні у кардинально різних сферах діяльності.

Таким чином, оскільки Верховна Рада України IX скликання є унікальним явищем українського парламентаризму, дослідження особливостей поведінки депутатів, а саме голосувань у Верховній Раді України, є цілком **актуальною науковою проблемою**.

³ «Портрет» нового парламенту: якою буде Верховна Рада України 9-го скликання?. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/parlamentski-vybory/parlamentski-vybory-2019/19404-portret-novogo-parlamentu-iakoiu-bude-verkhovna-rada-ukrayini-9-go-sklikannia>. (дата звернення: 24.07.2019).

Об'єктом дослідження є Верховна Рада України IX скликання, а **предметом** – голосування депутатів Верховної Ради України IX скликання.

Мета дослідження – виявити альянси серед депутатів Верховної Ради України IX скликання на основі кластерного аналізу голосувань.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Опрацювати та узагальнити масив наукових досліджень щодо голосувань депутатів у парламенті.
2. Визначити ключові характеристики Верховної Ради України IX скликання у контексті історії українського парламентаризму.
3. Виокремити особливості застосування методу кластерного аналізу у політичних дослідженнях.
4. Розробити алгоритм проведення кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання.
5. Виявити розподіл депутатів Верховної Ради України IX скликання на групи за подібністю голосувань за допомогою методу кластерного аналізу.
6. Довести або спростувати зв'язок розподілу депутатів Верховної Ради України IX скликання із фракції «Слуга народу» на кластери (групи) за подібністю голосувань з неформальними групами впливу всередині фракції.

Основними **припущеннями** дослідження є наступні:

1. Фракція «Слуга Народу», через кількість членів та слабкі попередні зв'язки між ними, не є гомогенною, що може призвести до фрагментації на неформальні групи, а отже до необхідності кооперації з іншими фракціями та депутатськими групами.

2. Приналежність депутатів до неформальних груп впливу має більший вплив на голосування, ніж афіліація з лінією фракції.

Теоретико-методологічну базу цього дослідження складають наукові роботи українських та західних дослідників, присвячені дослідженню голосувань у парламенті, парламентським фракціям та використанню методу кластерного аналізу у політичних дослідженнях.

Поведінку фракцій політичних партій і окремих депутатів під час голосувань у парламенті досліджували С. Гікс, А. Нурі, Д. Блек, Т. Ромер, Х. Розенталь, К. Шепсле, Б. Вайнгаст, Дж. Цебеліс, К. Пул, Г. Кокс і М. Маккабінс, А. Ліпхарт. Проблему фракційної єдності досліджували Дж. Овенс, Л. Епстейн, В. Геллер, М. Тавітс, В. Венгер.

Різні аспекти українського парламенту, партійної системи, виборів та електоральної поведінки вивчали М. Кармазіна, О. Майборода, Н. Ротар, С. Брехаря, Р. Балабан, Н. Кононенко, С. Римаренко, Ю. Шайгородський, Г. Зеленько, Л. Кочубей, Т. Бевз, Т. Ляшенко, В. Бушанський.

А. Качинський, В. Галишак та І. Стьопочкіна досліджували прийняття рішень у Верховній Раді України шляхом аналізу існуючих математичних підходів, розробки власної методики розрахунку і здійсненню кореляційного аналізу.⁴ В. Олейник та В. Лебедюк також досліджували розподіл впливу між фракціями Верховної Ради, для чого застосовували розрахунки значення індексу Банцафа.⁵ Т. Костюченко і К. Нагорняк використовували метод

⁴ Качинський А. Б., Галишак В. О., Стьопочкіна І. В. Сучасний підхід до оцінки прийняття колективних рішень на прикладі Верховної Ради України VIII скликання. Стратегічні пріоритети. 2019. № 1. С. 80-90.

⁵ Олейник В. В., Лебедюк В. Н. Распределение влияния между фракциями и группами в Верховной Раде Украины (1990–2012 гг.). Математические методы анализа решений в экономике, бизнесе и политике. WP7. Издательский дом ВШЭ. 2013. № 1567.

мережевого аналізу для визначення зв'язків між депутатами Верховної Ради України 6-го та 7-го скликань.⁶

Основним **методом** цього дослідження є метод кластерного аналізу даних голосувань Верховної Ради IX скликання для визначення кількості та складу груп за подібністю голосувань. Цей метод успішно застосовували у політичних дослідженнях Дж. Джанг, Д. Хітчкок, С. Сен-Арно, П. Бернард, Я. Овсінськи, С. Задрозни, Н. Арінік, Р. Фігеїредо, В. Лабатут, Ф. Шродт, Д. Гергер, І. Кірьянов, Р. Камалова.

Джерельну базу дослідження складає масив даних, які знаходяться у відкритому доступі на Порталі відкритих даних Верховної Ради України. Масив даних складається з інформації щодо всіх голосувань IX скликання Верховної Ради України за період з 3 вересня 2019 року по 31 березня 2020 року. Також, у якості джерел використовувались сайти українських та закордонних засобів масової інформації, а також сайт Верховної Ради України.

Структура роботи. Робота містить вступ, три розділи, шість підрозділів висновки, список використаних джерел, додаткові матеріали: обсяг основної частини – 57 с., список використаних джерел - 66 найменувань на 6 с., додатки – 11 с. Загальний обсяг дослідження – 77 с.

⁶ Костюченко Т. С., Нагорняк К. М. Структура зв'язків між депутатами Верховної Ради України 6-го та 7-го скликань: порівняння мереж формування політики. Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки. 2013. Т. 148. С. 38-44.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОЛОСУВАНЬ У ПАРЛАМЕНТІ

1.1. Голосування у парламенті: зміст основних понять та теоретичних моделей

Голосування народних депутатів у парламенті є важливим інструментом, який дозволяє виразити особисте ставлення до політик, які виносяться на розгляд законодавчого органу державної влади. Однак, нерідко голосування членів парламенту демонструють радше узгоджену позицію фракції політичної партії, до якої належить депутат, а не його індивідуальні судження.

Згідно з Дж. Овенсом, члени парламенту об'єднуються у політичні партії через низку переваг: можливість структурованої колективної дії з однопартійцями, доступ до асоціації з «брендингом» партії, який збільшує впізнаваність і можливість впливу, а також безперечні переваги належності до партії більшості – доступ до керівних посад у парламентських комітетах або уряді.⁷

В. Венгер зазначає, що внутрішня узгодженість і гомогенність парламентської фракції є передумовою успішного впливу на процес прийняття рішень, адже ефективна діяльність у парламенті передбачає наявність консолідованого політичного бачення. Однак, фракції все одно залишаються «колективними структурами», залежними від врахування індивідуальної думки кожного члена та вироблення консенсусних рішень. Загрозу в такому випадку становить можливість розколу або появи відмінних позицій у деяких членів фракції.⁸

⁷ Owens J. Explaining party cohesion and discipline in democratic legislatures: purposiveness and contexts. *Journal of Legislative Studies*. 2003. № 9 (4). С. 12-40.

⁸ Венгер Володимир. Поняття та політико-правова природа фракційної дисципліни в парламенті. *Вибори та демократія*. Інститут виборчого права, Національний університет «Києво-Могилянська Академія». 2011. С. 42-47.

В. Венгер вважає основним індикатором партійної єдності саме голосування в парламенті і наводить цитату Н. Благовещенського щодо «структурної стійкості парламенту», яка передбачає *«його можливість утворювати більшість, яка забезпечуватиме прийняття рішень..., але для цього потрібно, щоб у фракції не було розколів та суперечностей з будь-яких питань, тобто, щоб партія (партії – авт.) більшості була однорідною в ідейно-політичному плані»*.⁹ Дж. Овенс також зазначає, що спільні преференції щодо політик є важливим елементом внутрішньопартійної єдності і тим фактором, що відрізняє фракції одна від одної.¹⁰ В іншому дослідженні, продовжуючи тему фракційної єдності, В. Венгер наводить такі фактори цієї єдності: природна необхідність виступати як єдине ціле, взаємна вигода члена парламенту та політичної партії, логічна вимога ефективної роботи законодавчого органу.¹¹

Важливо, що дослідники розділяють поняття фракційної єдності (англ. unity) на дві складові: фракційна згуртованість (англ. cohesion) та фракційна дисципліна (англ. discipline). Якщо фракційна єдність – це нормальний і логічний процес функціонування фракцій політичних партій, заснований на врахуванні інтересів їх членів, то фракційна дисципліна будується шляхом нав'язування і застосування зовнішніх факторів впливу.¹² Дж. Овенс зазначає, що *«треба відрізнити згуртованість, яка породжується добровільно, від дисципліни, яка нав'язується зовні, оскільки «дисципліна починається тоді, коли закінчується згуртованість»*. Дисципліна - це

⁹ Венгер Володимир. Поняття та політико-правова природа фракційної дисципліни в парламенті. Вибори та демократія. Інститут виборчого права, Національний університет «Києво-Могилянська Академія». 2011. С. 42-47.

¹⁰ Owens J. Explaining party cohesion and discipline in democratic legislatures: purposiveness and contexts. Journal of Legislative Studies. 2003. № 9 (4). С. 12-40.

¹¹ Венгер В. Конституційно-правовий аналіз форм порушення єдності парламентських фракцій. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2012. Т. 129. С. 68-72.

¹² Венгер Володимир. Поняття та політико-правова природа фракційної дисципліни в парламенті. Вибори та демократія. Інститут виборчого права, Національний університет «Києво-Могилянська Академія». 2011. С. 42-47.

*інструмент, який використовують партійні лідери для досягнення партійної єдності, коли для цього не вистачає згуртованості».*¹³

Поведінка фракцій політичних партій під час голосувань у парламенті здебільшого досліджується у контексті американської політичної системи, а саме Конгресу Сполучених Штатів Америки. Оскільки американська політична система суттєво відрізняється від української, потрібно обережно використовувати такі теорії і моделі, використовуючи лише ті частини, які також описують певні закономірності голосувань у інших законодавчих контекстах. На думку дослідників С. Гікс та А. Нурі, описані далі теоретичні моделі можна використовувати стосовно інших політичних систем та інституційних рамок.¹⁴

Одна з найдавніших теорій голосування у парламенті – це просторова модель голосування (англ. spatial voting). Цю модель описують такі дослідники, як Д. Блек¹⁵, Т. Ромер і Х. Розенталь¹⁶, К. Шепсле¹⁷ і Б. Вайнгаст¹⁸, Дж. Цебеліс¹⁹, К. Пул²⁰. Основне положення просторової моделі голосування базується на тому, що члени парламенту віддають свої голоси за ті пропозиції політик, які знаходяться на найменшій відстані від їх ідеального

¹³ Owens J. Explaining party cohesion and discipline in democratic legislatures: purposiveness and contexts. Journal of Legislative Studies. 2003. № 9 (4). С. 12-40.

¹⁴ Hix Simon, Noury Abdul. Government-opposition or left-right? The institutional determinants of voting in legislatures. Political Science Research and Methods. 2016. No. Vol. 4. No. 2.. P. 249-273.

¹⁵ Black Duncan. On the Rationale of Group Decision-making. Journal of Political Economy. 1948. Vol 56, No. 1. P. 23-34.

¹⁶ Romer Thomas, Rosenthal Howard. Political resource allocation, controlled agendas, and the status quo. Public Choice. 1978. No. 33. P. 27-43.

¹⁷ Shepsle Kenneth A. Institutional Arrangements and Equilibrium in Multidimensional Voting Models. American Journal of Political Science. 1979. Vol. 23, No. 1. С. 27-59.

¹⁸ Shepsle Kenneth A., Weingast Barry R. Structure-Induced Equilibrium and Legislative Choice. Public Choice. 1981. Vol. 37, No. 3. P. 503-519.

¹⁹ Tsebelis George. Veto Players and Law Production in Parliamentary Democracies: An Empirical Analysis. The American Political Science Review. 1999. Vol. 93, No. 3. P. 591-608.

²⁰ Poole Keith T. Spatial Models of Parliamentary Voting. Cambridge University Press, 2009. 248 p.

бачення. Якщо ж статус-кво є ближчим до ідеального бачення члена парламенту, ніж пропонована політика, він голосує проти. Дослідники розглядають два підтипи цієї моделі:

1. **Модель порядку денного пленарного голосування** (англ. floor agenda model). Цю модель описують Т. Ромер і Х. Розенталь ²¹, К. Кребіль ²², Г. Кокс і М. Маккабінс²³.

Згідно з цією моделлю, законодавчий процес відбувається через формування пропозиції політики одним із членів парламенту і можливістю інших членів вносити свої правки. Після голосування за кожну окрему праву відбувається голосування простою більшістю за змінений проект закону. Така ситуація ілюструє два варіанти вибору, які має член парламенту: або проголосувати за пропоновану політику, або за збереження статусу-кво. Якщо відстань між ідеальним баченням депутата і пропозицією у проекті закону менша, ніж відстань між ідеальним баченням депутата і статусом-кво, депутат голосує за. Якщо ні – проголосує проти.

Важливо відзначити, що модель порядку денного пленарного голосування припускає, що депутати висловлюють власну волю і не обмежені через членство в партіях. Хоча депутати і належать до фракцій політичних партій, це не впливає на їх вибір пропозиції, яка є найближчою до їх ідеального бачення. Якщо ж члени однієї фракції голосують схожим чином, це свідчить про близькість бачення політики, а не обмежувальний вплив партії.

²¹ Rosenthal Howard, Voeten Erik. Analyzing Roll Calls with Perfect Spatial Voting: France 1946–1958. *American Journal of Political Science*. 2004. Vol. 48, No. 3. P. 620-632.

²² Krehbiel Keith. Where's the Party?. *British Journal of Political Science*. 1993. Vol. 23, No. 2. P. 235-266.

²³ Cox Gary W., McCubbins Mathew D. *Setting the Agenda: Responsible Party Government in the U.S. House of Representatives*. Cambridge University Press, 2005. 336 p.

2. **Модель картелю порядку денного** (англ. cartel agenda model), про яку писали Г. Кокс і М. Маккабінс²⁴, Г. Дорінг²⁵.

Згідно з цією моделлю, у парламентських системах фракція партії більшості має монополію над порядком денним і може визначати, які саме проекти законів висувати до порядку денного. Партія більшості у такому випадку називається **«картелем порядку денного»** (англ. agenda cartel).²⁶ Згідно з моделлю, це відбувається тому, що середній член «картелю порядку денного» (партії більшості) вважає не вигідним допустити винесення до порядку денного такого питання, результат якого буде більш далеким від його бажаного бачення, ніж статус-кво. При цьому «картель порядку денного» дозволяє винесення питань до порядку денного, якщо відстань між позицією середнього члена парламенту (з інших фракцій) і позиції партії більшості менша, ніж відстань між позицією партії більшості і статусом-кво. В такому випадку результати голосувань чітко розділяють членів партії більшості від членів опозиційних партій.

Ще одну модель голосування у парламенті запропонував А. Ліпхарт – **«Вестмінстерська модель»** (англ. Westminster model).²⁷ Вона передбачає, що урядова партія може використовувати метод «кнути і пряника» для забезпечення згуртованості партії. «Пряником» слугують призначення на позиції міністрів або ключові позиції у комітетах (Г. Бенедетто та С. Гікс²⁸;

²⁴ Cox Gary W., McCubbins Mathew D. Setting the Agenda: Responsible Party Government in the U.S. House of Representatives. Cambridge University Press, 2005. 336 p.

²⁵ Döring Herbert. Parliamentary Agenda Control and Legislative Outcomes in Western Europe. Legislative Studies Quarterly. 2001. Vol. 26, No. 1. P. 145-165.

²⁶ Cox Gary W., McCubbins Mathew D. Setting the Agenda: Responsible Party Government in the U.S. House of Representatives. Cambridge University Press, 2005. 336 p.

²⁷ Lijphart Arend. Patterns of democracy : government forms and performance in thirty-six countries. Yale University Press, 1999. 351 p.

²⁸ Benedetto G, Hix S. The Rejected, the Ejected, and the Dejected: Explaining Government Rebels in the 2001-2005 British House of Commons. Comparative Political Studies. 2007. Vol. 40, No. 7. P. 755–781.

К. Кам²⁹), а «кнутом» – загроза розпуску (Дж. Губер³⁰; Д. Дірмайєр і Т. Феддерсен³¹). Стикаючись з загрозою розпуску та позачергових виборів, другорядні члени партії більшості (які не займають ключових позицій в уряді або комітетах) систематично голосують за пропозиції своєї партії, навіть коли вони не збігаються з їх ідеальним баченням.

Т. Деван й А. Спірлінг додають, що члени опозиційних фракцій можуть домовлятися між собою щодо протистояння фракції більшості у голосуваннях.³² Зазвичай члени однієї партії мають схоже бачення щодо політик, але існує значна гетерогенність у цих поглядах між членами різних парламентських фракцій і груп. Саме тому під час голосувань можлива ситуація, коли члени опозиції знаходять пропозиції урядової партії ближчими до себе, ніж пропозиції опозиційних лідерів. Якщо члени опозиційних фракцій голосують згідно з власним бажанням, їм вигідніше проголосувати за пропозицію урядової партії, ніж за збереження статусу-кво. Однак, якщо члени опозиції домовляться між собою голосувати одностайно проти пропозицій урядової партії, остання буде змушена розробити таку пропозицію, яка буде ближча до статусу-кво, а отже задовільнить членів опозиції.³³

Варто зазначити, що у Верховній Раді України IX скликання майже неможлива така ситуація, адже фракція «Слуга народу» має так звану «монобільшість» і здатна приймати закони лише за допомогою голосів власних депутатів. Однак, якщо всередині фракції «Слуга народу» існують

²⁹ Kam Christopher J. *Party Discipline and Parliamentary Politics*. Cambridge University Press, 2009. 265 p.

³⁰ Huber John D. The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies. *The American Political Science Review*. 1996. Vol. 90, No. 2. P. 269-282.

³¹ Diermeier Daniel, Feddersen Timothy J. Cohesion in Legislatures and the Vote of Confidence Procedure. *The American Political Science Review*. 1998. Vol. 92, No. 3. P. 611-621.

³² Dewan Torun, Spirling Arthur. Strategic Opposition and Government Cohesion in Westminster Democracies. *The American Political Science Review*. 2011. Vol. 105, No. 2. P. 337-358.

³³ Там само.

розбіжності, цілком можливою стає необхідність йти на компроміси задля отримання голосів опозиції.

Як зазначають С. Гікс та А. Нурі, різні теорії голосування в парламенті підходять різним інституційним контекстам. Наприклад, у президентських режимах з коаліційними урядами та в парламентських чи президентських режимах з урядами меншості домінує стандартна просторова модель. Тим не менш, у всіх інших інституційних контекстах домінуючою рисою законодавчого голосування є битва між статусами правлячої партії і опозиції, а не протистояння на основі ідеологічного поділу між партіями.³⁴

Вони ж зазначають, що Вестмінстерська модель передбачає здатність партій демонструвати єдність у голосуваннях, а дві інші моделі («модель порядку денного пленарного голосування» і «модель картелю порядку денного») – ні. Також, «Вестмінстерська модель» і «модель картелю порядку денного» передбачають, що правляча партія здатна впливати на порядок денний, а «модель порядку денного пленарного голосування» – що ні. Також автори зазначають, що за умов монополії над порядком денним у парламентських моделях лідер партії більшості називається **«легіслативним диктатором»** (англ. legislative dictator).³⁵

Таким чином, дослідження поведінки парламентських фракцій, у тому числі їх голосування у законодавчому органі державної влади, є цілком популярною темою серед західних дослідників. Хоча основний масив досліджень за цією темою стосується Конгресу Сполучених Штатів Америки, теоретичні моделі голосувань у парламенті можна застосувати до інших інституційних рамок. Зокрема, поточний розподіл сил у Верховній Раді України IX дає підстави вважати розглядати можливу наявність «моделі

³⁴ Hix Simon, Noury Abdul. Government-opposition or left-right? The institutional determinants of voting in legislatures. Political Science Research and Methods. 2016. No. Vol. 4. No. 2.. P. 249-273.

³⁵ Там само.

картелю порядку денного» в українському парламенті. При цьому фракцію політичної партії «Слуга народу» можна назвати «картелем порядку денного», а голову фракції Давида Арахамію – «легіслативним диктатором». Також, питання єдності, згуртованості та дисципліни парламентських фракцій, на важливості яких наполягають дослідники, буде розглянуто у наступних розділах.

1.2. Характеристика Верховної Ради України IX скликання у контексті історії українського парламентаризму

Верховна Рада України, згідно з Конституцією України, є єдиним органом законодавчої влади в Україні. Цей орган виконує представницьку функцію і виражає інтереси носія державної влади – українського народу, і має повноваження у прийнятті законів, визначення векторів внутрішньої та зовнішньої політики, внесення змін до Конституції, призначення виборів Президента, здійснення контролю над Кабінетом Міністрів України, та інше.³⁶

Згідно з П. Кислим та Ч. Вайзом, початком української законодавчої діяльності, яку можна порівнювати іншими демократичними парламентами світу, можна вважати Верховну Раду України I скликання, яка почала роботу 15 травня 1990 року. Оскільки Україна була у складі СРСР до 24 серпня 1991 року, на той час український парламент мав назву Верховної Ради УРСР XII скликання.³⁷

³⁶ Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с.

³⁷ Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні на тлі світового досвіду. Абрис, 2000. 414 с.

М. Кармазіна розділяє початок розвитку парламентаризму та становлення багатопартійної системи в Україні на декілька етапів.³⁸

Перший етап відбувався у 1988 – 1991 роках і характеризувався появою перших антисистемних українських політичних партій, першою з яких у 1998 році був Український християнсько-демократичний фронт. Поряд з партіями з'являлися політичні та громадські об'єднання громадян, які у подальшому ставали основою політичних партій. Ще однією ознакою цього періоду було формування сприятливої для багатопартійної системи законодавчої бази, про що свідчило, наприклад, вилучення положення про керівну роль комуністичної партії з Конституції СРСР.³⁹

Другий етап відбувався під час 1990-х років після проголошення незалежності України і подальшої заборони діяльності комуністичної партії, яка до цього домінувала у політичній та партійній системі України. На виборах до Верховної Ради України II скликання (1994 р.) представництво у парламенті отримали 246 безпартійних осіб, а більшість депутатів, які представляли політичні партії, все ще належали до Комуністичної партії України. Важливу роль відіграло подальше формування нормативно-правового простору діяльності політичних партій, розробка відповідного законодавства, та прийняття у 1997 році нового виборчого закону, який встановлював змішану (пропорційну і мажоритарну) виборчу систему. М. Кармазіна звертає увагу, що на той час певну роль грали безпартійні депутати, які представляли *«інтереси адміністративної та бізнес-еліти й легко йшли на співпрацю з виконавчою владою, отримуючи за свою лояльність винагороду – посади й ресурси та зменшуючи можливості*

³⁸ Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.). Енциклопедичний довідник / за заг. ред. М Кармазіної. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 588 с.

³⁹ Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.). Енциклопедичний довідник / за заг. ред. М Кармазіної. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 588 с.- с. 9.

контролю законодавчої гілки влади над виконавчою».⁴⁰ Також існував «потужний сегмент проросійськи зорієнтованих партій».⁴¹

Третій етап характеризувався становленням партійної системи і відбувався наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. М. Карманіза зазначає, що *«початок нового століття ознаменувався прийняттям у квітні 2001 р. Верховною Радою Закону України «Про політичні партії в Україні», конституційною реформою 2004 р., «помаранчевою революцією», переходом до пропорційної системи виборів»*.⁴²

Визначною подією цього періоду стало об'єднання п'яти партій (Партія солідарності України, Партія труда, Всеукраїнська Партія Пенсіонерів, Політична партія «За красиву Україну» та Партія регіонального відродження України), яка у 2001 році стала Партією Регіонів. Особливістю цього процесу було те, що чотири з п'яти партії, які об'єдналися, були сформовані на Сході України, а також це об'єднання відбулось не через спільне ідеологічне бачення, а прагматичні «вигоди» і «блага» за членство у партії. Подібним чином функціонували й інші партії (Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», Політична партія «Трудова Україна», Партія «Демократичний Союз»), представляючи інтереси різних груп впливу (фінансових, промислових, або політичної еліти) та лише формально виконуючи демократичні практики, як інститут виборів та політична участь.⁴³

Після зміни виборчої системи зі змішаної на пропорційну 2004 року, підвищився інтерес до членства у політичних партіях, а також фінансування партій елітами та підприємцями, оскільки до парламенту стало можливим

⁴⁰ Там само (с. 21).

⁴¹ Там само (с. 26).

⁴² Там само (с. 35).

⁴³ Там само (с. 39).

пройти лише у складі партії. При цьому роль партії влади зменшилась а «помаранчева революція» уможливила проведення чесних виборів, що у підсумку посприяло перемозі на виборах 2006 року опозиційної партії – Партії регіонів, яка надалі здобувала перемогу ще під час двох виборів (2007 і 2012 років).⁴⁴

Щодо наступного **періоду 2014-2017 рр.**, М. Карманіна окреслює такі визначальні події і риси: Революція Гідності, зміни політичного режиму, російська військова агресія, територіальні втрати, соціально-економічні проблеми, дострокові президентські та парламентські вибори, поява нових інститутів.⁴⁵ На виборах 2014 року вперше обрали не 450 народних депутатів, а 423 - без урахування округів на окупованій території Криму, Донецької та Луганської областей. Верховна Рада України VIII скликання кардинально відрізнялась від попередніх скликань, де домінувала «Партія регіонів», адже її склад оновився більше ніж на половину і містив громадських діячів, активістів і журналістів. За цей період серед важливих напрацювань українського парламенту є законодавчі акти, спрямовані на євроінтеграцію, боротьбу з корупцією, а також реформи освіти, децентралізації, тощо.⁴⁶

Щодо парламентських виборів 2019 року, С. Брехаря зазначає, що їм передували такі тренди, як розчарування у владі, недовіра та критичне ставлення до усіх гілок влади.⁴⁷ Після Революції Гідності переважна більшість громадян прагнула до подальшого вектору євроінтеграції, але бажала бачити у владі нові обличчя. Цим новим обличчям завдяки правильно вибудованій передвиборчій кампанії, яка переконала виборців у можливості

⁴⁴ Там само (с. 45).

⁴⁵ Кармазіна М. Політичні партії в Україні. 2014-2017 рр. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 168 с.

⁴⁶ Губенко Дмитро. Здобутки та провали Верховної Ради восьмого скликання. URL: <https://cutt.ly/jyLn0ot>. (дата звернення: 12.07.2019).

⁴⁷ Виборчий процес 2019 року в Україні у світлі суспільних очікувань / за заг. ред. О М Майбороди. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. 232 с.

досягнення миру, припиненню корупції та покращенню рівня життя, став Володимир Зеленський та його партія «Слуга народу». 21 квітня 2019 року Володимира Зеленського було обрано Президентом України, а 19 червня відбулися дострокові парламентські вибори, на яких у Верховну Раду IX скликання потрапити п'ять партій, серед яких абсолютну більшість мала партія «Слуга народу». Після перемоги у президентських та парламентських виборах, а також затвердження складу Кабінету Міністрів було встановлено контроль над усіма гілками влади.

Т. Ляшенко так категорично характеризує поточну ситуацію: *«Наразі можна забути й про традиційне кліше політичного мовлення: в Україні парламентсько-президентська республіка. У цілком конституційний спосіб нова політична еліта отримала монопартійну більшість у парламенті й уряд, головна риса якого – готовність виконувати будь-які вказівки президента. 29 серпня 2019 р. засвідчило й іще один факт – фактичну смерть українського парламентаризму, оскільки склад Кабінету Міністрів був схвалений парламентаріями без належного обговорення в сесійній залі. Верховна Рада IX скликання одразу продемонструвала свою суть – "скажений принтер", тобто механізм бездумного й механічного ухвалення законів і постанов»*.⁴⁸

Отже, поточне IX скликання Верховної Ради України складається з 424 депутатів, 248 з яких належать до фракції політичної партії «Слуга народу», 44 – до «Опозиційної платформи – За життя», 27 – до «Європейської солідарності», 24 – до Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина», 20 – до «Голосу», а також 22 члени парламенту належать до депутатської групи «За майбутнє», 17 – до групи «Довіра», а 22 депутати є позафракційними.

⁴⁸ Виборчий процес 2019 року в Україні у світлі суспільних очікувань / за заг. ред. О. М. Майбороди. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 232 с.

Безперечно, визначальною рисою поточного скликання є той факт, що утворилася так звана «монобільшість» - коаліція, яка повністю складається лише з депутатів фракції «Слуга народу». При цьому склад депутатів оновився на 80,4% і помолодшав в середньому на 7,4 років у порівнянні з попереднім скликанням, а депутати фракції більшості переважно ніколи не працювали у політичній або громадській сфері.⁴⁹

Молодий вік та брак досвіду у політичній сфері одразу відобразився на законодавчій роботі. Лабораторія законодавчих ініціатив зазначає, що лише за перший квартал роботи Верховної Ради 65 законопроектів (з 86 прийнятих) були ухвалені в цілому з порушенням хоча б одного положення Регламенту в частині строків.⁵⁰

Одноосібний контроль за всіма гілками влади, який отримав Володимир Зеленський, також простежується у результатах роботи законодавчого органу. За даними Комітету Виборців України, станом на грудень 2019 року 83% прийнятих законів, авторами яких є народні депутати, були подані депутатами фракції «Слуга Народу», що свідчить про ігнорування законодавчих ініціатив представників інших фракцій та груп.⁵¹ Як зазначає Лабораторія законодавчих ініціатив, збільшена роль Президента помітна також у кількості законопроектів, відзначені ним як невідкладні (82 з 861 законопроектів - за перший квартал роботи), а також у кількості прийнятих

⁴⁹ «Портрет» нового парламенту: якою буде Верховна Рада України 9-го скликання? : Громадянська мережа ОПОРА. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/parlamentski-vybory/parlamentski-vybory-2019/19404-portret-novogo-parlamentu-iakoiu-bude-verkhovna-rada-ukrayini-9-go-sklikannia>. (дата звернення: 24.07.2019).

⁵⁰ Тенденції роботи ВРУ 9-го скликання: Що показав перший квартал? : Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/2019/11/27/tendentsiyi-roboty-vru-9-sklykannya-shho-pokazav-pershyj-kvartal/>. (дата звернення: 27.11.2019).

⁵¹ Комітет виборців України. URL: https://www.facebook.com/cvu.ngo/posts/3279758092065924?__tn__=-R. (дата звернення: 30.05.2020).

законопроектів, які були подані Президентом (відсоток ухвалених від кількості поданих – 37% за перший квартал роботи).⁵²

Вищезазначені характеристики свідчать про декілька небезпечних особливостей. По-перше, команда Президента та «монобільшість» у парламенті отримали надзвичайні повноваження у всіх сферах управління державою – контроль над порядком денним, призначення ключових осіб у парламентські комітети, а також формування уряду. Однак, при таких повноваженнях підсилюється і відповідальність, оскільки прийняття рішень залежить майже виключно від однієї політичної сили, її внутрішньої згуртованості та узгодженості позицій, а будь-який розкол всередині фракції може призвести до втрати контролю. Ще одним негативним наслідком є нівелювання основної риси парламенту як майданчика для обговорень і узгоджень різних позицій та інтересів. Про це свідчить і низька увага до законотворчості депутатів фракцій опозиції, низька кількість подання альтернативних законопроектів, рівень врахування правок, законодавчий спам.

Оскільки результативність роботи законодавчого органу державної влади у багатьох аспектах залежить від внутрішньої дисципліни фракції «Слуга народу», варто розглянути її внутрішню структуру. Отже, фракція складається 248 народних депутатів, а члени партії «Слуга народу» Дмитро Разумков і Руслан Стефанчук рахуються позафракційними, оскільки входять до президії Верховної Ради.

Головою фракції «Слуга народу» є Давид Арахамія, першим заступником та головою партії є Олександр Корнієнко, який змінив першого лідера партії Дмитра Разумкова – нинішнього Голову Верховної Ради. Також є 14 заступників голови фракції: Юрій Кісель, Юрій Корявченков, Євгенія

⁵² Тенденції роботи ВРУ 9-го скликання: Що показав перший квартал? : Лабораторія законодачих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/2019/11/27/tendentsiyi-roboty-vru-9-sklykannya-shho-pokazav-pershyj-kvartal/>. (дата звернення: 27.11.2019).

Кравчук, Артем Культенко, Юрій Мисягін, Роман Мулик, Ольга Савченко, Вадим Струневич, Павло Сушко, Микола Тищенко, Максим Ткаченко, Павло Халімон, Олена Шуляк, Галина Янченко.⁵³

У серпні 2019 року спікер фракції «Слуга народу» Євгенія Кравчук заявила, що депутати фракції умовно розділилися на 15 груп, які закріплені за п'ятнадцятьма заступниками голови фракції: *«15 заступників – це не 15 «смотрящих». Ці люди не керуватимуть, а координуватимуть роботу. І групи ми формуємо шляхом жеребкування, а не на "клановій", земляцькій чи іншій подібній основі. Фракція, як і партія, побудована за мережевим принципом, ми маємо можливість збиратися у різних форматах, щоб співпрацювати та спілкуватися для більшої ефективності нашої роботи»*.⁵⁴

Однак, після початку роботи фракції у Верховній Раді, ЗМІ почали поширювати інформацію про неформальний поділ фракції «Слуга народу» на інші групи, які відрізняються специфічними приватними інтересами. Такі новини не вщухають і досі. Наприклад, ще у липні 2019 року виходили статті з описом можливих груп впливу всередині фракції «Слуга народу», які пов'язані з Ігором Коломойським.⁵⁵ У листопаді 2019 року BBC писали про розкол у фракції між "мажоритарниками" і "списочниками", а також виокремлення «групи Дубінського».⁵⁶ У березні 2020 року вийшла стаття на Радіо Свобода про те, що розкол у фракції «Слуга народу» стає очевидним⁵⁷,

⁵³ Ставнійчук Оксана. «Слуга народу»: від 4 квадратних метрів до 44% підтримки. URL: <https://www.chesno.org/post/3927/>. (дата звернення: 13.04.2020).

⁵⁴ Kravchuk Yevheniya. Facebook. URL: https://www.facebook.com/yevheniya.khudzik/posts/10158720190227598?notif_id=1565169550985730¬if_t=notify_me&ref=notif. (дата звернення: 30.05.2020).

⁵⁵ Каменев Максим. Іменем Коломойського: на кого у Верховній Раді розраховують олігархи : Громадське. URL: <https://hromadske.ua/posts/imenem-kolomojskogo-na-kogo-u-verhovnij-radi-rozrahovuyut-oligarhi>. (дата звернення: 29.07.2019).

⁵⁶ Шрамович В'ячеслав. З'їзд "Слуги народу": чи розколеться партія Зеленського?: BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50329402>. (дата звернення: 09.11.2019).

⁵⁷ Біла Ірина. Розкол «Слуги народу» після демаршу Козака у Мінську стає очевиднішим (огляд преси) : Громадське. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30511710.html>. (дата звернення: 27.03.2020).

а у квітні Олексій Гарань у матеріалі для Фонду Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва зазначив, що монобільшість зникає.⁵⁸

Отже, після наведення особливостей Верховної Ради України IX скликання в контексті історії українського парламентаризму, очевидним стає той факт, що поточне скликання українського парламенту є унікальним явищем у багатьох аспектах: конфігурації політичних сил, збільшення впливу Президента на всі гілки державної влади, низький рівень врахування інтересів політичної опозиції. Такі умови для успішного здійснення впливу та прийняття рішень потребують від партії більшості внутрішньої єдності та консолідованості позицій.

⁵⁸ Гарань Олексій. Монобільшість зникає, проте говорити про розкол фракції «Слуга народу» зарано : Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/oleksiy-garan-monobilshist-znikaie-prote-govoriti-pro-rozkol-fraktsii-sluga-narodu-zarano>. (дата звернення: 04.04.2020).

РОЗДІЛ II. КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ ГОЛОСУВАНЬ ДЕПУТАТІВ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ IX СКЛИКАННЯ

2.1. Методологічний опис дослідження: метод кластерного аналізу у політичних дослідженнях

Кластерний аналіз – це статистичний метод, який класифікує одиниці даних у групи. За Д. Фільо, протягом тривалого часу кластерний аналіз не використовувався широко у наукових дисциплінах через його математичну складність. Однак, останнім часом з'явилися статистичні інструменти, які полегшили використання цього методу і сприяли його розповсюдженню у різні наукові галузі.⁵⁹

За М. Альдендерфер і Р. Блешфілд, *«метод кластеризації – це багатоваріантна статистична процедура, яка починається з набору даних, що містить інформацію про вибірку об'єктів та спроби реорганізувати ці об'єкти у відносно однорідні групи»*.⁶⁰ Більш просте визначення кластеризації можна сформулювати так: кластеризація – це метод розподілу даних на різні групи таким чином, щоб дані у кожній групі були подібними. Отже, мета кластеризації – об'єднати дані у групи згідно зі ступенем їх подібності.⁶¹

Двома визначальними рисами кластерного аналізу є максимізація гомогенності всередині кластеру і максимізація гетерогенності між різними кластерами. Тобто усі об'єкти всередині одного кластера повинні бути схожими один на одного, а кластери повинні бути максимально не схожими між собою.

М. Альдендерфер і Р. Блешфілд описують чотири можливі цілі використання кластерного аналізу: розробка типології чи класифікації,

⁵⁹ Filho D.B.F., et al. Cluster Analysis for Political Scientists. Applied Mathematics. 2014. No. 5. P. 2408-2415.

⁶⁰ Aldenderfer Mark S., Blashfield Roger K. Quantitative Applications in the Social Sciences: Cluster analysis. SAGE Publications, 1984. 88 p.

⁶¹ Bruce Peter, Bruce Andrew. Practical Statistics for Data Scientists. O'Reilly Media, Inc., 2017. 318 p.

дослідження корисних концептуальних схем для групування об'єктів, створення гіпотез шляхом дослідження даних, тестування гіпотез. Також дослідники виокремлюють п'ять основних етапів, які характеризують усі дослідження кластерного аналізу: визначення вибірки для кластеризації, визначення набору змінних, за якими можна виміряти об'єкти у вибірці, обчислення подібності між об'єктами, використання методу кластерного аналізу для створення груп подібних об'єктів, і перевірка отриманого результату.⁶²

Найперший і до сьогодні найпопулярніший метод кластеризації – *k*-середніх, відомий відносною простотою алгоритму та здатністю масштабуватися до великих наборів даних. Центральними поняттями цього методу є *кластер* – група подібних даних, а також *K* – кількість кластерів.⁶³

K-середніх – це алгоритм на основі центроїда (або алгоритм на основі відстані, яка обчислюється для розташування об'єкту у певному кластері). Кожен кластер асоціюється з центроїдом, а основна мета алгоритму *k*-середніх – мінімізувати суму відстаней між об'єктами та відповідним центроїдом кластера. *K*-середніх не гарантує, що кластери матимуть однаковий розмір, але цей алгоритм знаходить кластери, які розділені найкращим способом. Також не існує попереднього розуміння, які елементи належать до якого кластеру; кластери визначаються емпірично за допомогою наявних даних.⁶⁴

Згідно з П. Брюсом, метод *k*-середніх поділяє дані на *K* кластерів шляхом мінімізації суми квадратичних відстаней кожного запису до

⁶² Aldenderfer Mark S., Blashfield Roger K. Quantitative Applications in the Social Sciences: Cluster analysis. SAGE Publications, 1984. 88 p.

⁶³ Bruce Peter, Bruce Andrew. Practical Statistics for Data Scientists. O'Reilly Media, Inc., 2017. 318 p.

⁶⁴ Sharma Pulkit. The Most Comprehensive Guide to K-Means Clustering You'll Ever Need. URL: <https://www.analyticsvidhya.com/blog/2019/08/comprehensive-guide-k-means-clustering/>. (дата звернення: 19.08.2019).

середнього значення призначеного йому кластера. Це середнє значення – центр кластеру – виражається внутрішньокластерною сумою квадратів.⁶⁵

Середнє значення рахується за наступною формулою, де x_i – це одиниця даних, яка належить кластеру k , n_k – це кількість даних у кластері k :

$$\bar{x}_k = \frac{1}{n_k} \sum_{i \in \text{Cluster } k} x_i$$
$$\bar{y}_k = \frac{1}{n_k} \sum_{i \in \text{Cluster } k} y_i$$

Сума квадратів всередині кластера задається наступною формулою:

$$SS_k = \sum_{i \in \text{Cluster } k} (x_i - \bar{x}_k)^2 + (y_i - \bar{y}_k)^2$$

Виконання кластерного аналізу на масиві даних відбувається таким чином:

1. Задається кількість кластерів (K).
2. Випадковим чином обирається центроїд для кожного кластеру. Наприклад, якщо потрібно отримати 2 кластери, K дорівнює 2.
3. Після того, як були задані центроїди, кожна точка присвоюється найближчому центрові кластеру згідно з визначеною квадратичною відстанню.
4. Після призначення всіх точок до кластерів, відбувається обчислення центроїдів новостворених кластерів.
5. Повторення кроків 3 і 4.
6. Етап обчислення центроїда та присвоєння всіх точок кластеру згідно з їх віддаленістю від центру - це одна ітерація. Алгоритм можна

⁶⁵ Bruce Peter, Bruce Andrew. Practical Statistics for Data Scientists. O'Reilly Media, Inc., 2017. 318 p.

зупинити, якщо центроїди новоутворених кластерів не змінюються навіть після декількох ітерацій.

За Д. Фільо, кластерний аналіз є доцільним методом аналізу великого масиву парламентських голосувань, тому що у кластерному аналізі не використовується вибірка, навпаки - чим більше даних, тим краще через статистичну похибку.⁶⁶

Варто зазначити, що кластерний аналіз вже успішно використовується у політичних дослідженнях. Наприклад, кластерний аналіз був успішно проведений у дослідженні Литовського парламенту. В. Міцкевич, Т. Крилавічус і В. Моркевичус у дослідженні “Analysing voting behavior of the Lithuanian Parliament using cluster analysis and multidimensional scaling: technical aspects” дійшли висновку, що кластерний аналіз – це вдалий метод для аналізу парламентських голосувань, адже він дозволяє дослідити поведінку великої кількості акторів (членів парламенту), яка представлена великим масивом даних.⁶⁷

Дослідники намагались визначити рівень лояльності депутатів до своїх фракцій, відповідність між реальним складом фракції та статистично визначеними групами на основі результатів голосувань та виокремити депутатів, які регулярно голосують відмінно від своєї фракції. У результаті дослідження вони виявили, що зберігати гомогенність складніше серед членів великих фракцій, про що свідчать дані щодо голосувань двох найбільших фракцій Литовського Парламенту - Союз Вітчизни — Литовські християнські демократи (англ. TS-LKDF) і Соціал-демократична партія

⁶⁶ Filho D.B.F., et al. Cluster Analysis for Political Scientists. Applied Mathematics. 2014. No. 5. P. 2408-2415.

⁶⁷ Mickevičius Vytautas, Krilavičius Tomas, Morkevičius Vaidas Analysing voting behavior of the Lithuanian Parliament using cluster analysis and multidimensional scaling: technical aspects. Electrical and control technologies : proceedings of the 9th international conference on electrical and control technologies : Article in conference proceedings in other databases (P1c), city Kaunas, Lithuania, 08-09.03.2014 , 2014. P. 84-89.

Литви (англ. LSDPF), які виявились найбільш розділеними між різними кластерами.

Таким чином, кластерний аналіз є доцільним методом аналізу голосувань у парламенті через відносну нескладність його реалізації та активне застосовування дослідниками у галузі політичних наук.

2.2. Застосування методу кластерного аналізу до голосувань депутатів Верховної Ради України IX скликання

Для виконання мети дослідження і виявлення альянсів серед депутатів Верховної Ради України IX скликання за допомогою інструменту кластерного аналізу було проаналізовано масив даних, які знаходяться у відкритому доступі на Порталі відкритих даних Верховної Ради України. Масив даних складається з інформації щодо всіх голосувань (3774 голосування) IX скликання Верховної Ради України у період з 3 вересня 2019 року по 30 квітня 2020 року.⁶⁸

Розглянемо проведений кластерний аналіз голосувань Верховної Ради України IX скликання, який налічує 4 етапи.

Перший етап – попередня обробка даних.

За допомогою мови програмування Python і бібліотеки Pandas зчитуються вищезазначені масиви даних у форматі TSV. На цьому етапі з аналізу виключаються наступні народні депутати, адже вони вийшли з фракції «Слуга народу» у серпні або вересні 2019 року: Федоров Михайло Альбертович, Оржель Олексій Анатолійович, Новосад Ганна Ігорівна, Малюська Денис Леонтійович, Криклій Владислав Артурович, Коваленко Анна Миколаївна. Також під час аналізу за період часу після лютого 2019

⁶⁸ Набір відкритих даних (Результати поіменного голосування народних депутатів IX скликання) : Верховна Рада України. URL: https://data.rada.gov.ua/open/data/plenary_vote_results-sk19. (дата звернення: 20.05.2020).

року виключаються народні депутати, які вийшли з фракції «Слуга народу» протягом січня: Венедіктова Ірина Валентинівна, Кубраков Олександр Миколайович, Кучер Олексій Володимирович; а також Луценко Ірину Степанівну, яка вийшла з фракції «Європейська Солідарність».

На цьому етапі масив даних складається з таких складових:

- «date_agenda» – дата голосування за проект закону.
- «id_question» – унікальний номер проекту закону.
- «id_event» – унікальний номер голосування.
- «for» – кількість депутатів, які проголосували за.
- «against» – кількість депутатів, які проголосували проти.
- «abstain» – кількість депутатів, які утримались від голосування.
- «not_voting» – кількість депутатів, які не голосували.
- «total» – загальна кількість депутатів.
- «presence» – кількість присутніх депутатів.
- «absent» – кількість відсутніх депутатів.
- «results» – складається з трьох цифр, серед яких 1 – це унікальний номер депутата, 2 – тип події (голосування, реєстрація, виступ), 3 – результат його голосування. У цій колонці зашифрована інформація про голосування кожного депутата за окремі проекти законів.

	date_agenda	id_question	id_event	for	against	abstain	not_voting	total	presence	absent	results
0	2020-04-30	202004302	5378	248	31	58	42	424	379	45	2:1:1 3:1:1 4:6:0 5:1:1 6:6:0 7:6:0 8:6:0 9:3:...
1	2020-04-30	202004303	5379	320	31	3	28	424	382	42	2:1:1 3:1:1 4:6:0 5:1:1 6:6:1 7:6:0 8:6:0 9:3:...
2	2020-04-30	202004303	5380	291	30	37	26	424	384	40	2:1:1 3:1:1 4:6:0 5:1:1 6:6:3 7:6:0 8:6:0 9:3:...
3	2020-04-30	202004303	5381	309	28	4	41	424	382	42	2:1:4 3:1:1 4:6:0 5:1:1 6:6:1 7:6:0 8:6:0 9:3:...
4	2020-04-30	202004304	5382	340	0	14	32	424	386	38	2:1:1 3:1:1 4:6:0 5:1:1 6:6:3 7:6:0 8:6:0 9:3:...

Рис. 2.1. Приклад з масиву даних про голосування Верховної Ради України IX скликання

Далі дані розділяються на 5 раундів аналізу за часовими проміжками. Перший – аналіз голосувань за весь зазначений період. Інші – аналізи голосувань за окремі відрізки часу по 2 місяці: вересень-жовтень, листопад-грудень, січень-лютий, березень-квітень. Аналіз проводився саме таким чином, щоб побачити загальні тенденції та відмінності у голосуваннях, а також можливу динаміку голосувань.

Варто зазначити характерні відмінності визначених періодів. Вересень і жовтень 2019 року були першими місяцями роботи оновленого складу парламенту і характеризувались «турбо-режимом» - швидким прийняттям законопроектів, без достатнього обговорення і опрацювання. Як повідомляв Комітет виборців України, у цей період депутати щодня реєстрували по 24 нових законопроектів.⁶⁹ Листопад і грудень 2019 року можна позначити як спад «законодавчого спау» депутатів після пікового періоду у жовтні.⁷⁰ У січні та лютому 2020 року Верховна Рада України була здебільшого зайнята питанням проекту закону про ринок землі, який заблокували внесенням близько чотирьох тисяч правок.⁷¹ Березень та квітень характеризувались

⁶⁹ «Турборежим» Ради: в парламенті щодня реєструють 24 нових законопроекти. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/turborezhim-radi-v-parlamenti-shchodnya-reyestruyut-24-novih-zakonoproekti-novini-ukrajini-50047465.html>. (дата звернення: 11.10.2019).

⁷⁰ «Турборежим» закончилс: за время работы Рада приняла лишь 6% от поданных законопроектов. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/turborezhim-zakonchilsja-za-vremja-raboty-rada-p-362577/>. (дата звернення: 24.12.2019).

⁷¹ Розгляд закону про ринок землі може затягнутись на кілька місяців – "Слуга народу". URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/7/7239748/>. (дата звернення: 07.02.2020).

зміною режиму роботи Верховної Ради у зв'язку з загальнонаціональним карантинном, законопроектами щодо протидії новій коронавірусній інфекції COVID-19, підтримки економіки під час кризи, змінами до державного бюджету, а також низкою кадрових рішень: формування нового складу Кабміну, призначення нового Генерального прокурора України та заміни міністрів охорони здоров'я та фінансів.⁷²

Так як у першопочатковому масиві даних результати голосувань різних депутатів змішані у колонці «result», створюється нова таблиця з даними з колонками «id_event», «mp_id» (унікальні номери депутатів; ці дані окремо представлені на Порталі відкритих даних Верховної Ради України)⁷³ та «result1» (результат голосування кожного депутата). Із сформованого списку видаляються депутати, що вибували з фракцій (зазначені вище).

	id_event	mp_id	result1
0	5378	2	1
1	5378	3	1
2	5378	4	6
3	5378	5	1
4	5378	6	6

Рис. 2.2. Приклад відфільтрованих даних щодо результатів голосувань кожного депутата.

На основі цих даних формується таблиця, у якій одна колонка – це «id_event» (тобто унікальний номер голосування), а всі інші колонки – це

⁷² Як працював парламент у березні: кадрові призначення, закон про землю та коронавірус. URL: https://www.oporaua.org/report/parliament/rada_9/19778-iak-pratsiuvav-parlament-u-berezni-kadrovi-priznachennia-zakon-pro-zemliu-ta-koronavirus. (дата звернення: 01.04.2020).

⁷³ Набір відкритих даних (Довідник народних депутатів для хронології (IX скликання) : Верховна Рада України. URL: https://data.rada.gov.ua/open/data/mps_ppz-skl9. (дата звернення: 13.04.2020).

«mp-id» (унікальні номери депутатів). Таким чином таблиця набуває рис координатної площини, де на перетині «х» (номер голосування) та «у» (номер депутата) знаходяться результати голосування у вигляді чисел: 1 – депутат голосував «за», 2 – депутат голосував «проти», 3 – депутат утримався, 0 – депутат був відсутній, не голосував, або дані взагалі відсутні.

Таким чином, перший етап закінчено – сформовано масив даних, який можна аналізувати надалі. Для цього результати зберігаються у таблиці у форматі Excel.

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
event_id										
25	1	0	1	0	0	0	1	1	1	1
26	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
27	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
28	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
29	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1

Рис. 2.3. Приклад сформованої таблиці з інформацією про результати голосувань депутатів.

Другий етап – кластеризація.

Знову за допомогою мови програмування Python і бібліотеки Pandas зчитується таблиця, яка була отримана після першого етапу. Далі прибирається колонка «id_event» (унікальний номер голосування) і таблиця транспонується (рядки перетворюється на стовпчики і навпаки). Використовується алгоритм MinMaxScaler з бібліотеки sklearn.preprocessing, аби числа 0, 1, 2, 3 привести у формат чисел від 0 до 1. Далі використовується алгоритм k-середніх (k-means) із бібліотеки sklearn.cluster.

На цьому етапі потрібно визначити кількість кластерів, на які алгоритм розділить масив даних. Спочатку аналізуються дані і задається розподіл даних на 1-15 кластерів, візуалізується сума квадратів відстаней центрів кластерів (вісь y) та кількість кластерів (вісь x). Цей графік можна інтерпретувати ліктювим методом (англ. *elbow method*), який показує, що оптимальна кількість кластерів – 2.⁷⁴ Однак, оскільки кластеризація використовується для поєднання схожих об'єктів в одну множину, щоб не обраховувати кожен об'єкт окремо, а це дослідження потребує більш детальної картини, для аналізу було задано кількість кластерів – 7, по числу фракцій і груп (не враховуючи позафракційних депутатів).

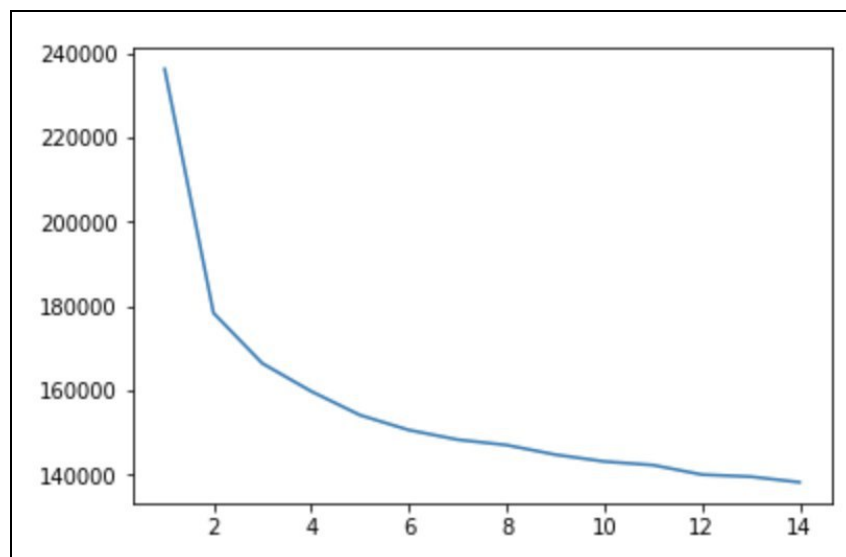

Рис. 2.4. Графік відношення кількості кластерів (вісь x) до суми квадратів відстаней центрів кластерів (вісь y).

Далі до таблиці потрібно додати колонку «cluster» (кластери). Оскільки прийнято рішення використовувати поділ на 7 кластерів, застосовується метод k -середніх на масиві даних, до яких попередньо застосувався алгоритм MinMaxScaler. Отримані дані додаються до колонки «cluster» (кластери) і остаточна таблиця зберігається.

⁷⁴ Dabbura I. K-means Clustering: Algorithm, Applications, Evaluation Methods, and Drawbacks [Електронний ресурс] / Imad Dabbura // Medium. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://towardsdatascience.com/k-means-clustering-algorithm-applications-evaluation-methods-and-drawbacks-aa03e644b48a>.

cluster	0	1	2	3	4	5	6	7	8	...	3768	3769	3770	3771	3772	3773	3774	3775	3776	3777
2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	...	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
3	2	0	1	1	1	1	1	1	1	...	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
4	2	1	1	1	1	1	1	1	1	...	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	3	0	1	1	1	1	1	1	1	...	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
6	4	0	1	1	1	0	1	0	1	...	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Рис. 2.5. Приклад таблиці за результатами другого етапу кластеризації.

3 етап – формування остаточних даних.

Цей етап передбачає відкидання непотрібних більше даних і додавання інформації щодо повного ім'я депутатів та їх приналежності до фракцій та груп. Для цього використовується масив даних з інформацією про ID депутатів, їх імена, а також приналежність до фракцій і груп (цей масив був створений на основі інформації Верховної Ради України щодо складу депутатських фракцій і груп)⁷⁵.

cluster	0	1	2	3	4	5	6	7	8	...	3770	3771	3772	3773	3774	3775	3776	3777	name	party
id																				
392	0	1	1	0	1	0	0	1	2	1	...	0	0	0	0	0	0	0	Зінкевич Яна Вадимівна	ЕС
387	0	1	1	0	1	0	0	3	2	1	...	0	0	0	0	0	0	0	Парубій Андрій Володимирович	ЕС
388	0	1	1	0	0	0	0	1	2	1	...	0	0	0	0	0	0	0	Геращенко Ірина Володимирівна	ЕС
389	0	1	2	0	1	1	0	1	2	1	...	0	0	0	0	0	0	0	Забродський Михайло Віталійович	ЕС
390	0	1	1	0	1	1	0	1	2	1	...	0	0	0	0	0	0	0	Федина Софія Романівна	ЕС

5 rows x 3781 columns

Рис. 2.6. Таблиця за результатами другого етапу кластеризації з даними щодо депутатів

Після злиття таблиць і додавання цих даних формується нова таблиця, яка модифікується таким чином, щоб вона містила лише ID депутатів, їх повні імена та приналежність до парламентської фракції або групи. Це і є кінцевий результат, який зберігається у форматі Excel. (див. Додаток 1)

⁷⁵ Депутатські фракції і групи IX скликання: Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_fractions. (дата звернення: 29.08.2019).

4 етап – візуалізація кластерів.

На цьому етапі потрібно зчитати результати другого та третього етапів, видалити з них колонку «cluster» (кластери), і знову використати алгоритм k-середніх. Цей алгоритм визначає не лише до якого кластеру належить депутат, а й показує точку у просторі, в якій знаходиться спостережувана величина, що і потрібно для візуалізації. Так як розглядається 3777 голосувань, їх візуалізація зайняла би 3777-Д простір, який неможливо сприймати людським оком. Тому використовується метод головних компонент (англ. principal component analysis) для зниження розмірності (англ. dimension reduction), який стискає дані до двомірного простору.⁷⁶ Таким чином, дані можна легко візуалізувати.

Отже, після проведення кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання, було отримано результати щодо розподілу народних депутатів на сім кластерів за подібністю голосувань, які розглядаються у наступних розділах.

⁷⁶ Nishida K. Visualizing K-Means Clustering Results to Understand the Clusters Better [Електронний ресурс] / Kan Nishida // Medium. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://blog.exploratory.io/visualizing-k-means-clustering-results-to-understand-the-characteristics-of-clusters-better-b0226fb3dd10>.

РОЗДІЛ III. РЕЗУЛЬТАТИ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ ГОЛОСУВАНЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ IX СКЛИКАННЯ

3.1. Розподіл депутатів Верховної Ради IX скликання на кластери (групи) за подібністю голосувань

Розглянемо результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за період **вересень 2019 року – квітень 2020 року** (загальний період аналізу).

Спершу результати наведені у вигляді таблиці, яка містить дані про розподіл кількості депутатів парламентських фракцій і груп на сім кластерів за подібністю голосувань. Знаходження депутатів з різних фракцій в одному кластері означає, що статистично вони найчастіше голосують схожим чином.

Таблиця 3.1.

		Кластери						
		№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7
Фракції	Слуга Народу	107	72	34	32	6	2	-
	ОПЗЖ	-	-	-	-	16	28	-
	Батьківщина	-	-	-	-	5	19	-
	ЄС	-	-	-	-	2	8	18
	Голос	-	-	-	-	1	1	18
	За майбутнє	-	-	1	5	9	7	-
	Довіра	-	-	-	1	4	6	6
	Позафракційні	-	-	1	3	7	7	1

Результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за вересень 2019 року – квітень 2020 року.

На основі кластерного аналізу голосувань за період з вересня 2019 року по квітень 2020 року можемо побачити декілька тенденцій щодо розподілу парламентських фракцій на кластери, а також динаміку голосувань фракції «Слуги народу».

По-перше, найбільш консолідованими у голосуваннях є фракції «Голос», «ЄС» та «Батьківщина», адже більшість депутатів кожної з цих фракцій потрапляють до одного кластеру. При цьому, фракції «Голос» та «ЄС» входять в спільний кластер, а «Батьківщина» знаходиться в одному кластері з переважною частиною фракції «ОПЗЖ». «ОПЗЖ», в свою чергу, чітко розділене між двома кластерами. Між депутатськими групами «За майбутнє», «Довіра», а також позафракційними депутатами, немає консолідованої позиції, адже вони всі розділені між різними кластерами.

Фракція «Слуга народу», як і було припущено, не демонструє однотайної позиції, адже депутати цієї фракції розділились аж на 6 кластерів. При цьому два найбільші кластери (107 і 72 депутати) складаються лише з депутатів фракції «Слуга народу», ще два кластери містять 32 і 34 депутати з фракції «Слуга народу» і незначну кількість представників депутатських груп «За майбутнє», «Довіра» і позафракційних депутатів. При цьому 8 депутатів фракції «Слуга народу» потрапили у два кластери, де домінують фракції «ОПЗЖ» і «Батьківщина».

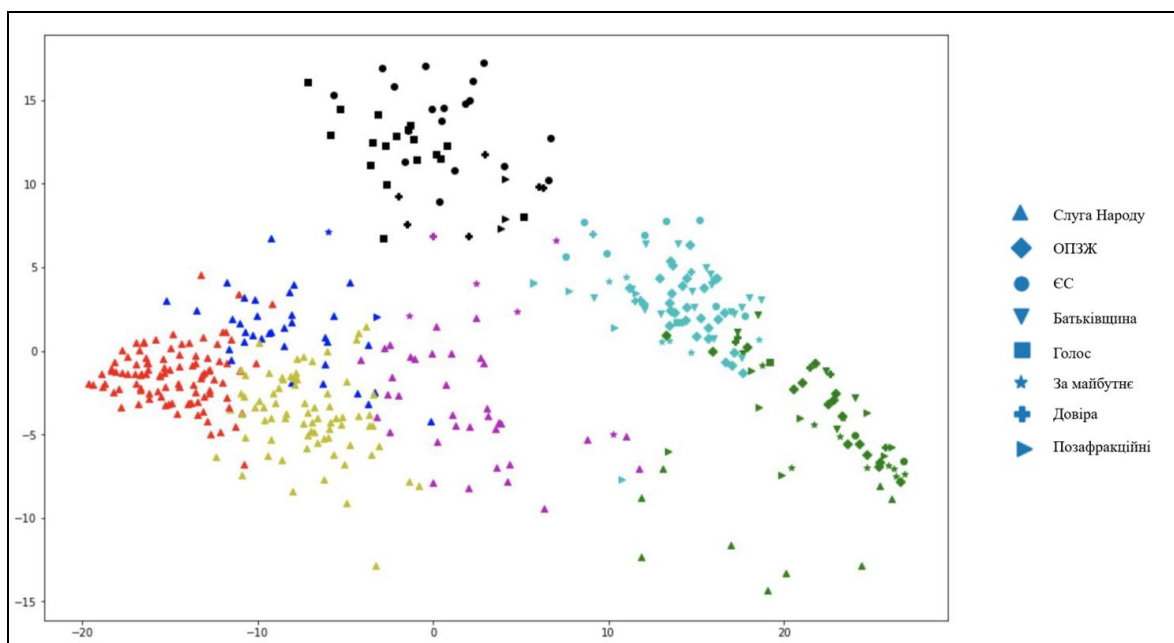

Рис. 3.1. Результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за вересень 2019 року – квітень 2020 року.

Візуалізацію результатів можна побачити вище на графіку, де різними кольорами позначені кластери, а різними фігурами – фракції та групи.

На графіку зображено чотири групи фігур, які представляють фракцію «Слуга народу»: червоні, жовті, сині та фіолетові. Вони розташовані близько один до одного, що свідчить про відносну схожість їх позицій під час голосування, однак розділення на чотири кластери свідчить про відсутність цілковитої однотайності між всіма членами фракції. Чорним кольором позначений кластер, до якого входять фракції «ЄС» і «Голос», які відокремлені від усіх інших кластерів. Близько один до одного розташовані кластери зеленого і бірюзового кольорів, які представляють фракції «ОПЗЖ» і «Батьківщина», при чому помітно, що частина членів фракції «ОПЗЖ» знаходиться у кластері з членами «Батьківщини». Депутатські групи «За майбутнє», «Довіра», а також позафракційні депутати потрапили до різних кластерів, тому їх складно помітити на графіку.

Для фіксації тенденцій у голосуваннях парламентських фракцій, загальний період аналізу (вересень 2019 року – квітень 2020 року) було розділено на двомісячні відрізки часу, які окремо були проаналізовані за допомогою методу кластеризації. Це дозволило побачити динаміку голосувань та міграції членів парламентських фракцій між різними кластерами.

Отже, розглянемо результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за період з **вересня по жовтень 2019 року**:

Таблиця 3.2.

		Кластери						
		№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7
Фракції	Слуга Народу	104	78	55	11	2	-	-
	ОПЗЖ	-	-	-	17	26	1	-
	Батьківщина	-	-	-	14	4	6	-
	ЄС	-	-	-	5	3	19	-
	Голос	-	-	-	4	-	-	16
	За майбутнє	-	-	5	7	10	-	-
	Довіра	-	-	3	5	7	2	-
	Позафракційні	-	1	4	4	6	3	-

Результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за вересень – жовтень 2019 року.

У цей період найбільш консолідованими фракціями знову були «Голос», «ЄС» та «Батьківщина», при цьому всі вони потрапили в окремі кластери; депутатські групи «За майбутнє», «Довіра», а також позафракційні депутати не проявили одностайної позиції; фракція «ОПЗЖ» знову опинилася розділеною між двома кластерами.

Хоча вересень і жовтень – це період «турбо-режиму», який відзначився великою кількістю законопроектів і швидким темпом їх розглядання, фракція «Слуга народу» не проявила одностайності та виявилася розділеною між п'ятьма кластерами. При цьому два найбільші кластери (78 і 104 депутати) складаються лише з фракції «Слуга народу», а один кластер складається з фракції «Слуга народу», двох представників депутатської групи «Довіра» та трьох позафракційних депутатів. Двоє депутатів фракції «Слуга народу» потрапили у один кластер, де домінує «ОПЗЖ», а 11 – у кластер з більшістю депутатів «ОПЗЖ» і «Батьківщини».

Результати знову можна побачити на графіку, де візуалізовано розташування депутатів всередині визначених кластерів:

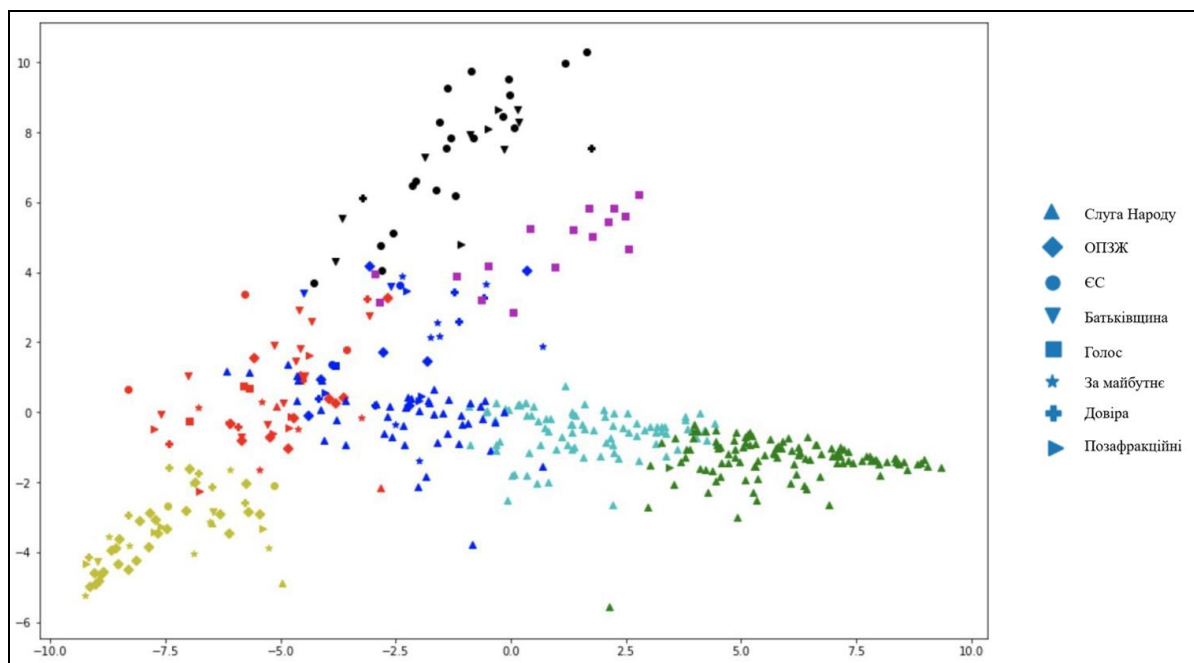

Рис. 3.2. Результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за вересень – жовтень 2019 року.

Тепер розглянемо результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за період з листопада по грудень 2019 року:

Таблиця 3.3.

		Кластери						
		№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7
Фракції	Слуга Народу	217	20	10	5	-	-	-
	ОПЗЖ	-	4	8	10	20	2	-
	Батьківщина	-	1	2	4	14	3	-
	ЄС	-	-	1	4	21	2	-
	Голос	-	1	1	-	-	1	17
	За майбутнє	-	11	3	6	2	-	-
	Довіра	-	7	1	1	7	-	-
	Позафракційні	-	7	-	7	4	1	-

Результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за листопад – грудень 2019 року.

У листопаді – грудні 2019 року зберіглося декілька тенденцій: найбільшу однотайність знову демонструють фракції «Голос», «ЄС» та «Батьківщина», більшість членів фракції «ОПЗЖ» розділені між двома кластерами, а депутатські групи «За майбутнє», «Довіра», а також позафракційні депутати знову розділені між різними кластерами.

Цікаво, що саме у цей період, коли «турбо-режим» пішов на спад, фракція «Слуга народу» продемонструвала найбільшу однотайність. Фракція розділена лише на 4 кластери, при цьому 217 членів складають окремий кластер. 20 депутатів потрапили у кластер з фракціями «ОПЗЖ», «Батьківщина», та депутатськими групами, а ще 15 депутатів опинились у кластерах з незначною кількістю представників інших фракцій. Згуртованість фракції «Слуга народу» у цей період чітко відображено на графіку:

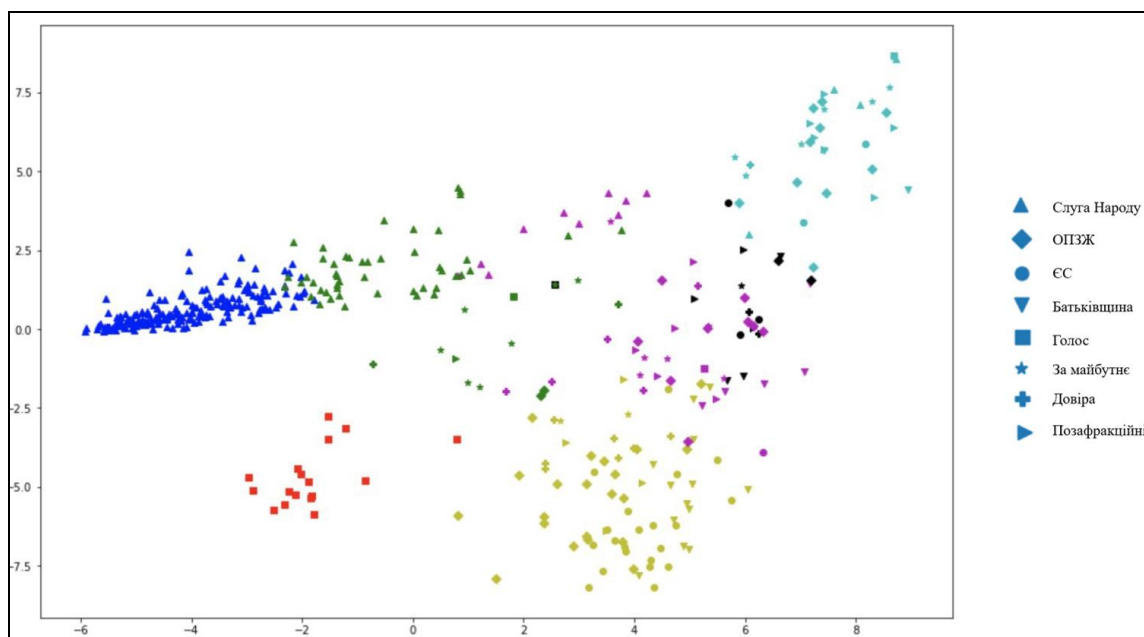

Рис. 3.3. Результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за листопад – грудень 2019 року.

Далі розглянемо результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за період з **січня по лютий 2020 року**:

Таблиця 3.4.

		Кластери						
		№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7
Фракції	Слуга Народу	131	69	17	9	9	8	7
	ОПЗЖ	-	-	-	30	-	-	14
	Батьківщина	-	-	-	17	-	-	7
	ЄС	-	-	3	6	1	14	3
	Голос	-	-	1	1	-	17	1
	За майбутнє	2	-	-	7	-	3	10
	Довіра	1	-	4	6	-	1	5
	Позафракційні	-	-	2	8	-	2	7

Результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за січень – лютий 2020 року.

У цьому періоді зберігаються попередні тенденції щодо фракції «Голос», «ЄС», «Батьківщина», «ОПЗЖ», депутатських груп «За майбутнє», «Довіра», а також позафракційних депутатів.

Після попереднього періоду найбільшої однотайності, у січні та лютому фракція «Слуга народу» знову розкололась на 7 кластерів, двоє з яких складаються лише з членів фракції «Слуга народу» (69 і 131 членів). При цьому 16 депутатів знаходяться у двох кластерах з фракціями «ОПЗЖ» і «Батьківщина», 8 – з представниками фракцій «Голос» та «ЄС», а ще 9 потрапили у окремий кластер з одним представником фракції «ЄС».

На графіку-візуалізації можна помітити, що кластери, які складаються з депутатів фракції «Слуга народу» вже не є такими згуртованими внутрішньо, адже позначки всередині цих кластерів розташовані не так щільно:

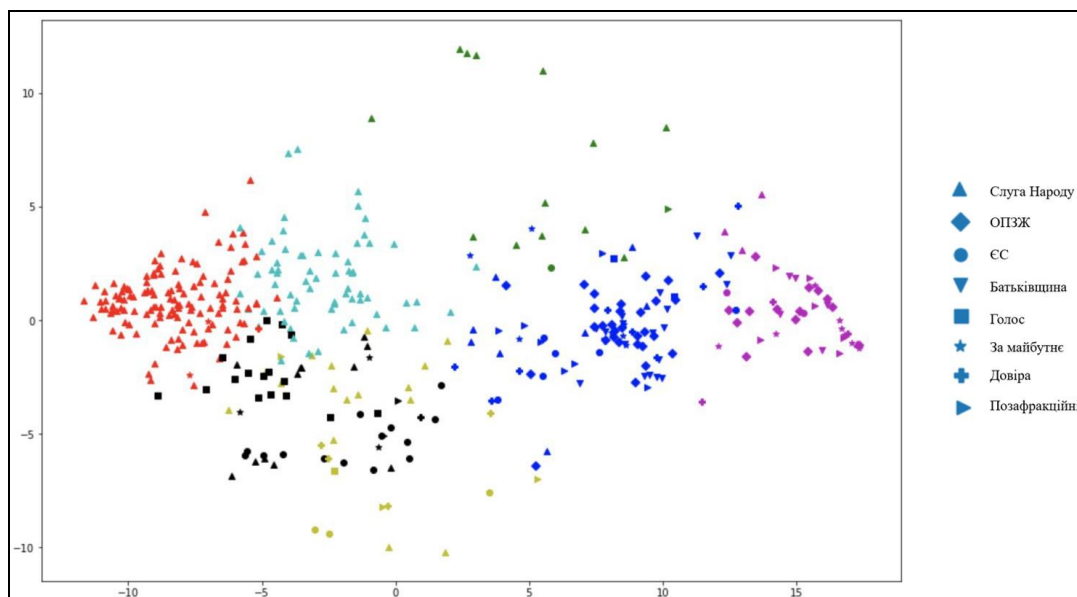

Рис. 3.4. Результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за січень – лютий 2020 року.

Розглянемо останній набір результатів кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання – за період з **березня по квітень 2020 року**:

Таблиця 3.5.

		Кластери						
		№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7
<i>Фракції</i>	Слуга Народу	72	60	52	44	11	7	4
	ОПЗЖ	-	-	-	-	12	22	10
	Батьківщина	-	-	-	-	11	10	3
	ЄС	1	4	2	12	1	4	3
	Голос	-	-	1	16	1	-	2
	За майбутнє	-	-	-	2	8	2	10
	Довіра	-	-	2	7	4	1	3
	Позафракційні	-	-	3	4	4	2	6

Результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за березень – квітень 2020 року.

У березні та квітні фракції «Голос», «ЄС», «Батьківщина», «ОПЗЖ», депутатських груп «За майбутнє», «Довіра», а також позафракційні депутати знову не змінили своїх позицій.

Березень та квітень – це період прийняття важливих рішень щодо протидії новій коронавірусній інфекції COVID-19, підтримки економіки під час кризи, змін до державного бюджету і цілій низці кадрових призначень. Однак, фракція «Слуга народу» у цей період знов розділилась на 7 кластерів. Однак, цього разу, два найбільші кластери складаються з меншої кількості депутатів фракції «Слуга народу» (72 і 60), 96 депутатів фракції «Слуга народу» потрапили у спільні кластери з фракціями «Голос» та «ЄС», чого раніше не траплялося, а 22 депутати – у спільні кластери з фракціями «ОПЗЖ» та «Батьківщина».

Динаміку розділення фракції «Слуга народу» на кластери можна помітити на графіку:

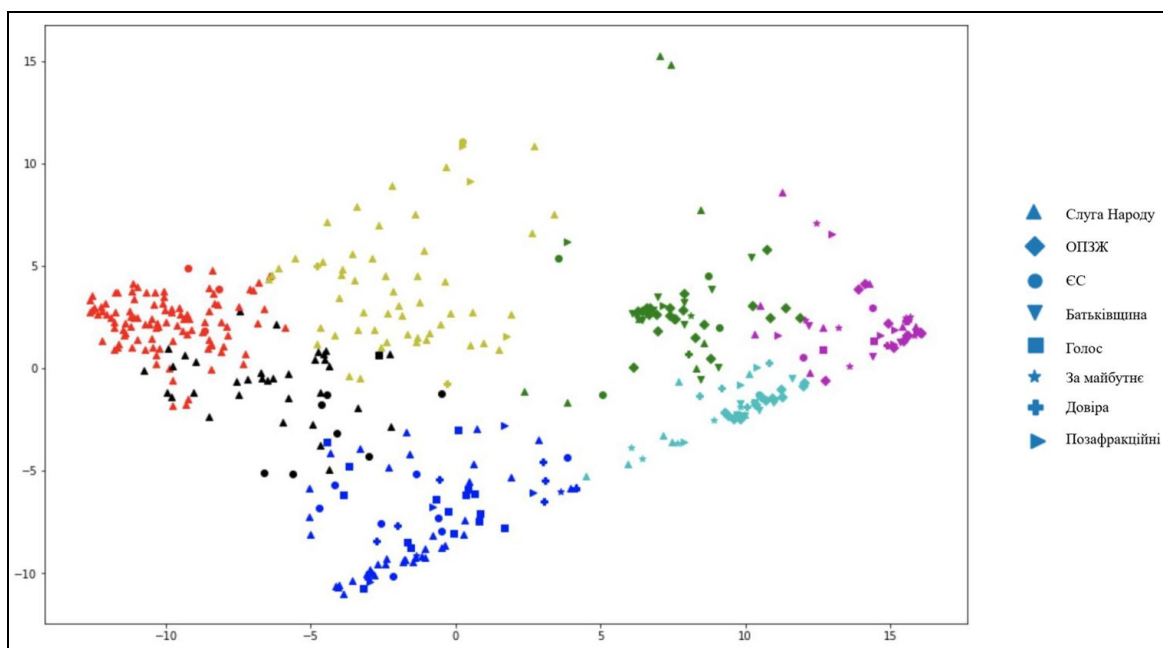

Рис. 3.5. Результати кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за березень – квітень 2020 року.

Після розгляду результатів кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за чотири двомісячні часові проміжки, варто подивитися на візуалізацію результатів, яка показує динаміку переходу членів парламентських фракцій у різні кластери:

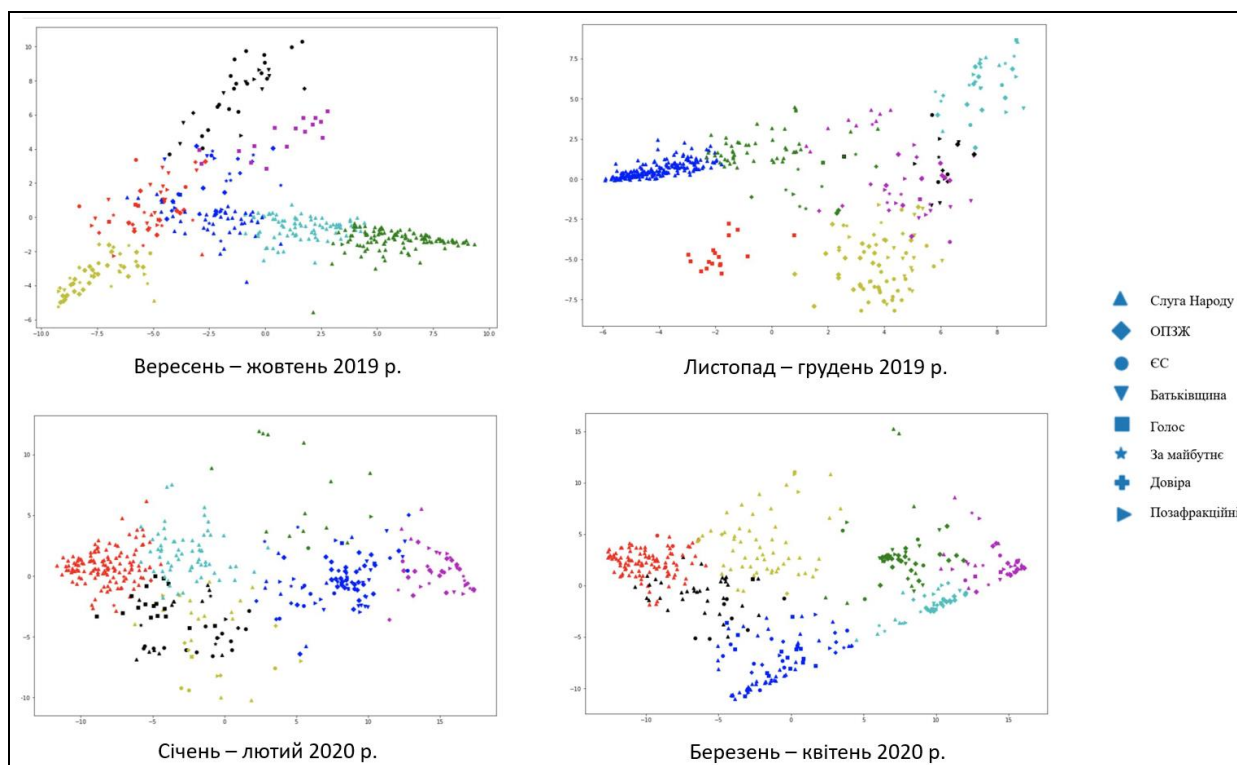

Рис. 3.6. Динаміка результатів кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання за вересень – квітень 2020 року.

Графік демонструє, що фракції «Голос» та «ЄС» з вересня по грудень потрапляли у окремі різні кластери, а з січня по квітень – в однаковий кластер. Це означає, що позиції цих двох фракцій мають динаміку зближення. Натомість, частина депутатів з фракції «ОПЗЖ» протягом усіх часових проміжків потрапляє в однакові кластери з частиною депутатів фракції «Батьківщина». Депутатські групи «За майбутнє», «Довіра», і позафракційні депутати систематично потрапляють до різних кластерів, у жодної з цих груп не існує внутрішньої узгодженості.

На графіку очевидно продемонстровано, що фракція «Слуга народу» не є однотайною в парламентських голосуваннях і групи, на які депутати цієї фракції розділяються, постійно змінюються. З вересня по жовтень 2019 року фракція «Слуга народу» була розділена на три великі й дві маленькі групи, які розташовані відносно недалеко одна від одної. Це свідчить про те, що неоднотайність в голосуваннях фракції існувала, але голосування депутатів, які потрапили у різні групи, не відрізнялися кардинально. У листопаді та грудні 2019 року фракція «Слуга народу» була найбільш згуртованою, а в січні та лютому 2020 року знову розділилась на сім кластерів. На цьому етапі кластери, до яких потрапили депутати фракції «Слуга народу» вже не розташовані так близько, що означає більші розбіжності у результатах голосування. Тенденція продовжилась і у березні та квітні 2020 року: кластери, на які розділились депутати фракції «Слуга народу», стали ще дрібнішими, а відстань між ними збільшилась, що свідчить про збільшення розбіжностей і неоднотайності.

Отже, на основі аналізу голосувань Верховної Ради IX скликання за період з вересня 2019 року по квітень 2020 року, а також за окремі двомісячні проміжки часу, можна зробити такі висновки:

1. Найбільшу внутрішню однотайність у голосуваннях демонструють фракції «ЄС», «Голос» та «Батьківщина», оскільки завжди виокремлюються три окремі кластери, у кожному з яких домінує одна із зазначених фракцій.
2. Фракція «ОПЗЖ» завжди розділяється на два кластери. При цьому частина депутатів із фракції «Батьківщина» потрапляє у спільний кластер з частиною фракції «ОПЗЖ».
3. Фракція «Слуга народу» є не лише найменш однотайною, але й найчастіше демонструє динаміку розділення і об'єднання у різні кластери. Спочатку, у період з вересня по жовтень фракція «Слуга

народу» була розділена на 5 кластерів, а з листопада по грудень фракція згуртувалась у один кластер із 217 депутатів. Однак, у січні знову розкололась на 7 кластерів, які у березні стали ще дрібнішими.

4. Певна кількість депутатів фракції «Слуга народу» систематично потрапляють у спільні кластери з «ОПЗЖ» та «Батьківщиною», а у березні – квітні 2020 року 96 депутатів фракції «Слуга народу» потрапили у спільні кластери з фракціями «Голос» та «ЄС».

5. Аналіз голосувань за весь період та за окремі проміжки часу дозволяє виокремити декілька груп, на які внутрішньо розділена фракція «Слуга народу»:

а) і б) Дві великі групи депутатів фракції «Слуга народу», які потрапляють у окремі кластери без депутатів інших фракцій та груп.

с) До 60 депутатів фракції «Слуга народу», які потрапляють у спільні кластери з депутатськими групами «Довіра», «За майбутнє» та позафракційними депутатами.

д) До 15 депутатів фракції «Слуга народу», які систематично потрапляють у спільні кластери з фракціями «ОПЗЖ» та «Батьківщина».

е) 96 депутатів фракції «Слуга народу», які у березні – квітні потрапили у спільний кластер з фракціями «Голос» та «ЄС».

6. За період з вересня 2019 року по квітень 2020 року фракція політичної партії «Слуга народу» пройшла шлях від неоднотайності (навіть на етапі початку роботи і так званого «турбо-режиму») до відносної згуртованості, а потім знову до значної неоднотайності. Якщо така тенденція фракціонування і розділення на менші групи продовжиться у наступних

місяцях, фракція ризикує фактично позбавитися статусу «монобільшості» і лишитися можливості одностайно приймати потрібні рішення.

3.2. Розподіл депутатів фракції "Слуга народу" на кластери (групи) за подібністю голосувань і їх зв'язок з неформальними групами впливу

Оскільки засоби масової інформації протягом усього періоду роботи Верховної Ради України IX скликання публікують новини про можливі розколи всередині фракції «Слуга народу», варто перевірити, чи ці групи збігаються з визначеними кластерним аналізом групами за подібністю голосувань. Спочатку розглянемо групи, згадки про які наявні у ЗМІ. (див. Додаток 2)

Найчастіше ЗМІ згадують про так звану «групу Коломойського». Наприклад, Громадське 29 липня 2019 року опублікувало статтю, у якій проаналізували зв'язки обраних від партії «Слуга народу» депутатів з Ігорем Коломойським. Ці зв'язки сформовані або через працевлаштування в бізнес-структурах І. Коломойського або в партії УКРОП, яку він відкрито спонсорує.⁷⁷ Про подібні зв'язки також вийшов матеріал на порталі Deutsche Welle.⁷⁸

Журналісти у зазначених вище матеріалах називають імена депутатів, які пов'язані з Ігорем Коломойським: Ольга Василевська-Смаглюк - працювала журналісткою на каналі "1+1", який належить Коломойському, Олександр Ткаченко - генеральний директор "1+1", Олександр Дубінський - ведучий "1+1", Сергій Швець - журналіст "1+1", Артем Ковальов -

⁷⁷ Каменєв Максим. Іменем Коломойського: на кого у Верховній Раді розраховують олігархи : Громадське. URL: <https://hromadske.ua/posts/imenem-kolomojskogo-na-kogo-u-verhovnij-radi-rozrahovuyut-oligarhi>. (дата звернення: 29.07.2019).

⁷⁸ Тейзе Євген. Партійці Коломойського в обгортці "Слуги народу": Deutsche Welle. URL: <https://cutt.ly/AyLdLBC>. (дата звернення: 24.07.2019).

генеральний директор інформаційної агенції УНІАН, як належить Ігорю Коломойському; В'ячеслав Рубльов, Богдан Яременко, Олександр Юрченко, Ігор Фріс, Олександр Матусевич, Юрій Мисягін, Владислав Бородин, - члени політичної партії УКРОП; Дмитро Чорний, Сергій Демченко, Максим Зуєв, Сергій Северин - депутати, пов'язані з партією "Україна майбутнього", яку заснував Святослав Олійний - колишній заступник Ігоря Коломойського на посаді Дніпровської обласної державної адміністрації.⁷⁹ До цієї групи також відносять депутатів Максима Бужанського і Олександра Куницького.

Важливо зазначити, що депутати фракції «Слуга народу» неодноразово підтверджували, що Ігор Коломойський має вплив на деяких членів фракції. Наприклад, 21 січня 2020 року голова фракції Давид Арахамія на запитання журналіста щодо чисельності «групи Коломойського» відповів, що *«вони галасливі, але ж врешті-решт усе вирішується підрахунком голосів. А голосів там немає. Галасливі тому, що багато з них із медіа, вони гарно володіють технологіями. Щодо людей, яких ви назвали, то Дубинський так, входить до цієї групи, а Бужанського я не вважаю таким»*.⁸⁰ Також, народний депутат від партії «Слуга народу» Іван Шинкаренко в інтерв'ю на телеканалі ЗІК зазначив, що Ігор Коломойський має свої групи впливу всередині фракції «Слуга народу».⁸¹

Інша група, про яку пишуть ЗМІ – так звана **«група Павлюка»**. Як повідомляє Українська правда, Ілля Павлюк – це бізнесмен з Чернівців, який не є народним депутатом, але займався координацією регіональних

⁷⁹ У "Слузі народу" продовжується розкол: "групу Коломойського" видалили з чату фракції – ЗМІ. URL: <https://politerno.com.ua/2020/04/21/u-sluzi-narodu-prodovzhuyetsya-rozkol-grupu-kolomojskogo-vydalyly-z-chatu-fraktsiyi-zmi/>. (дата звернення: 21.04.2020).

⁸⁰ Давид Арахамія. Група Коломойського в парламенті галаслива, але голосів у неї немає. URL: <https://glavcom.ua/interviews/david-arahamiya-grupa-kolomoyskogo-v-parlamenti-galasлива-ale-golosiv-u-neji-nemaje-654135.html>. (дата звернення: 21.01.2020).

⁸¹ У "Слузі народу" зізнались про групу впливу Коломойського. URL: https://zik.ua/news/2019/11/12/u_sluzi_narodu_ziznalys_pro_hrupu_vplyvu_kolomoiskoho_944449. (дата звернення: 12.11.2019).

представників «Зе!команди» і провів до ради депутатів по мажоритарних округах, які згодом і склали «групу Павлюка».⁸² Журналісти відзначають таких депутатів: Дмитро Соломчук, Максим Павлюк, Олег Марусяк, Валерій Колух, Сергій Бунін. Також, Obozrevatel опублікував новину про зустріч частини "групи Павлюка", на якій присутніми були: Артем Дмитрук, Олексій Ковальов, Олексій Леонов, Микола Галушко, Володимир Гевко, Володимир Тимофійчук, Юлія Діденко, Олег Арсенюк, Валерій Божик, Максим Заремський, Олександр Аліксійчук, Олександр Горобець, Зіновій Андрійович, Олена Лис, Ігор Негулевський, Олег Воронько, Олександр Ковальчук.⁸³

Один з народних депутатів від фракції «Слуга народу» розповів Українській правді про ймовірний зв'язок «групи Павлюка» з олігархом Ренатом Ахметовим: *«Ми підозрюємо, що "Павлюки" продалися Ахметову. Вони проявилися, коли бігали по залу і наших депутатів переконували, що закони Геруса працюють на інтерес Коломойського. Вони пробували збити закон №2233 (законопроект про ринок електроенергії, який може послабити монополію ДТЕК на енергетичному ринку). Також по голосуваннях було видно, що вони не додають голосів. Ну і деякі депутати з групи Павлюка зізналися, що працювали на інтерес Ахметова»*.⁸⁴ Варто зазначити, що депутати з цієї групи належали до однієї з 15 офіційних груп, на які була розділена фракція «Слуга народу». Однак, 3 грудня цю групу під керівництвом «павлюківця» Дмитра Соломчука звільнили з посади заступника голови фракції, а саму групу розпустили.⁸⁵

⁸² Кравець Роман, Романюк Роман. "Солдати Зе" і "слуги Коломойського". Хто контролює фракцію Зеленського. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/5/7233890/>. (дата звернення: 05.01.2019).

⁸³ Там само.

⁸⁴ Одну з 15 неофіційних груп у "Слuzі народу" розпустили через Ахметова – джерела : Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/5/7233921/>. (дата звернення: 05.01.2019).

⁸⁵ Одну з 15 неофіційних груп у "Слuzі народу" розпустили через Ахметова – джерела : Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/5/7233921/>. (дата звернення: 05.01.2019).

Ще одна група, на яку звертають увагу ЗМІ, - «Група 719». Як повідомило у грудні 2019 року видання Українська правда, «Група 719», названа за номером кімнати у готелі Rixos, де збирались депутати партії «Слуга народу», об'єднує умовне ліберально-демократичне крило партії.⁸⁶ При цьому ініціатором створення цієї групи був Олександр Ткаченко – генеральний директор «1+1», який до грудня 2019 року вважався членом неформальної «Групи Коломойського». Окрім Олександра Ткаченка, журналісти до цієї групи відносять таких депутатів: Дмитро Разумков, Руслан Стефанчук, Дмитро Наталуха, Ірина Венедиктова, Федір Веніславський, Сергій Бабак, Данило Гетманцев, Микита Потураєв, Євгенія Кравчук, Марина Бардіна.⁸⁷

Крім великих груп, журналісти Української правди повідомляють про дві дрібніші: мікрогрупа голови Офісу Президента Андрія Ярмака, на якого орієнтуються Микола Тищенко, Галина Михайлюк і Галина Третякова, а також мікрогрупа колишнього голови Офісу президента Андрія Богдана, на якого орієнтуються Юрій Мисягін і Вадим Струневич.⁸⁸ Варто зазначити, що Микола Тищенко, Юрій Мисягін і Вадим Струневич очолюють формальні групи, на які розділена фракція «Слуга народу», а отже потенційно мають вплив на більшу кількість партійців.

Тепер розглянемо групи, на які розділилася фракція «Слуга народу» за результатами кластерного аналізу, а також порівняємо ці групи з тими, які виділяють ЗМІ. Це допоможе дізнатись, чи мають неформальні групи впливу

⁸⁶ Романюк Роман, Денков Дмитро, Мусаєва Севгіль, Топалов Микола. Чотири війни Коломойського. Як олігарх повертає свій вплив : Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/4/7233777/>. (дата звернення: 04.01.2019).

⁸⁷ Кравець Роман, Романюк Роман. "Солдати Зе" і "слуги Коломойського". Хто контролює фракцію Зеленського. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/5/7233890/>. (дата звернення: 05.01.2019).

⁸⁸ Кравець Роман, Романюк Роман. "Солдати Зе" і "слуги Коломойського". Хто контролює фракцію Зеленського. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/5/7233890/>. (дата звернення: 05.01.2019).

«Коломойського», «Павлюка» і «719» вплив на те, як голосують члени фракції «Слуга народу».

Почнемо з результатів кластерного аналізу голосувань Верховної Ради IX скликання за період з вересня 2019 року по квітень 2020 року. Згідно з результатами, фракція «Слуга народу» виявилась розділеною на шість умовних груп (кластери) за подібністю голосувань:

- Кластер №1: 107 депутатів фракції «Слуга народу»;
- Кластер №2: 72 депутати фракції «Слуга народу»;
- Кластер №3: 34 депутати фракції «Слуга народу», 1 депутат групи «За майбутнє», 1 позафракційний депутат;
- Кластер №4: 32 депутати фракції «Слуга народу», 5 депутатів групи «За майбутнє», 3 депутати групи «Довіра», 1 позафракційний депутат;
- Кластер №5: 6 депутатів фракції «Слуга народу», 16 депутатів фракції «ОПЗЖ», 5 депутатів фракції «Батьківщина», 2 депутати фракції «ЄС», 1 депутат фракції «Голос», 9 депутатів групи «За майбутнє», 4 депутати групи «Довіра», 7 позафракційних депутатів;
- Кластер №7: 2 депутатів фракції «Слуга народу», 28 депутатів фракції «ОПЗЖ», 19 депутатів фракції «Батьківщина», 8 депутати фракції «ЄС», 1 депутат фракції «Голос», 7 депутатів групи «За майбутнє», 6 депутати групи «Довіра», 7 позафракційних депутатів.

Тепер перевіримо, чи збігаються визначені вище кластери за складом з тими неформальними групами впливу, які виділяють ЗМІ?

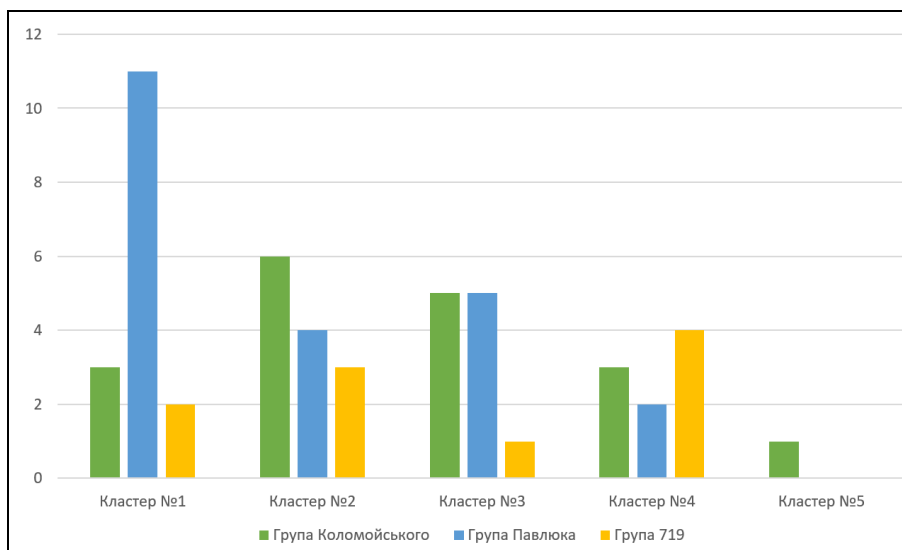

Рис. 3.7. Кількість депутатів з неформальних груп впливу у кластерах фракції «Слуга народу» за період з вересня 2019 року по квітень 2020 року.

Як бачимо на графіку за період з вересня 2019 року по квітень 2020 року, депутати, яких ЗМІ відносять до груп «Коломойського», «Павлюка» і «719» присутні у кожному кластері за подібністю голосувань, які визначилися за допомогою кластерного аналізу. Жодна неформальна група не домінує в жодному кластері, всі вони доволі рівномірно розділені між кластерами. Наприклад, у Кластері №1, який складається з 107 депутатів фракції «Слуга народу», присутні 3 депутата з неформальної «групи Коломойського», 11 депутатів з «групи Павлюка» і 2 депутати з «групи 719», а у кластері №2, який складається з 72 депутатів фракції «Слуга народу», присутні 6 депутата з неформальної «групи Коломойського», 4 депутатів з «групи Павлюка» і 3 депутати з «групи 719», і так далі.

Якщо подивитись на окремі проміжки часу, ситуація майже не змінювалась і не існувало періоду, коли депутати з неформальних груп «Коломойського», «Павлюка» і «719» консолідовано потрапляли у один кластер за подібністю голосувань.

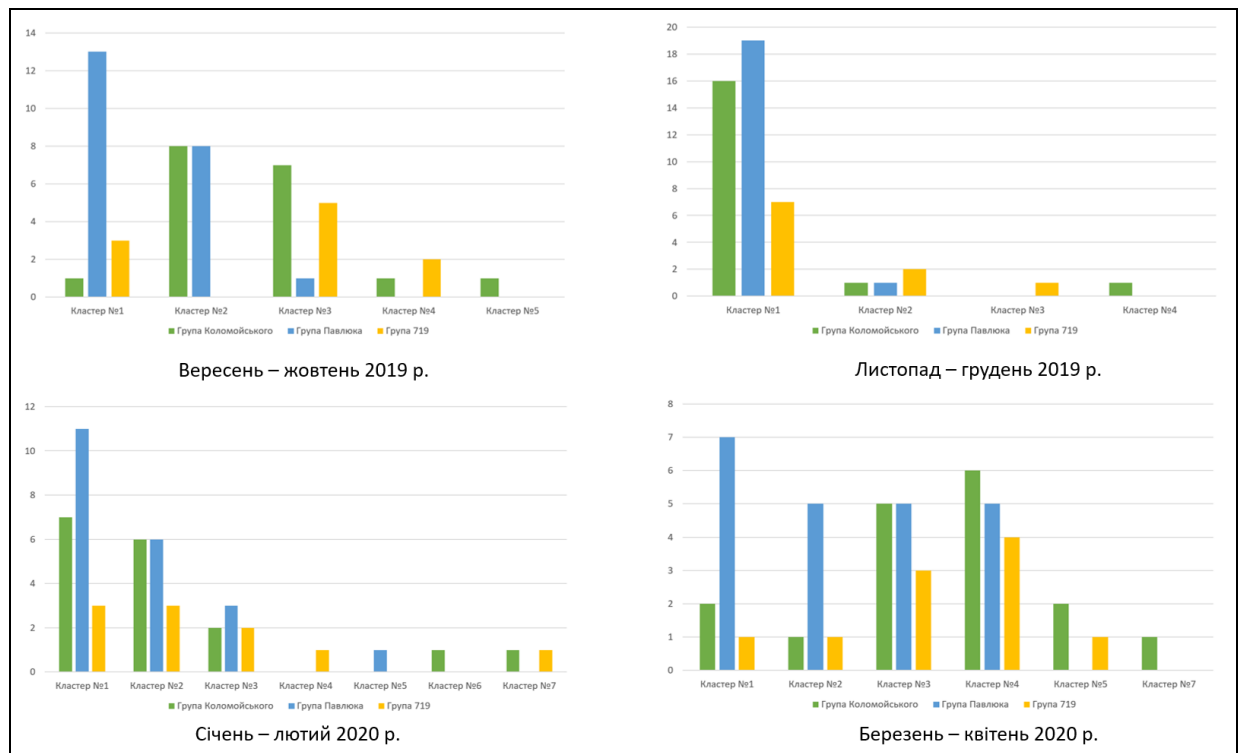

Рис. 3.8. Кількість депутатів з неформальних груп впливу у кластерах фракції «Слуга народу» (розподіл за періодами).

Як бачимо, кількість депутатів з неформальних груп «Коломойського», «Павлюка» і «719» у складі кластерів за подібністю голосувань змінювалась лише відповідно до загальної кількості депутатів від фракції «Слуга народу» у кожному кластері. Наприклад, у листопаді – грудні 2019 року велика кількість депутатів кожної з неформальних груп у складі Кластеру №1 зумовлена лише тим, що цей кластер містить найбільшу кількість депутатів фракції «Слуга народу» - 217.

Отже, після перевірки відповідності кластерів, які були визначені статистично за допомогою кластерного аналізу, до неформальних груп, про які писали ЗМІ, можна зробити висновок, що розкол фракції «Слуга народу» на «групи Коломойського», «групи Павлюка» і «групи 719» статистично не підтвердився. Якщо б, наприклад, Ігор Коломойський мав вплив на групу депутатів всередині фракції «Слуга народу» і ця група була би настільки консолідованою, щоб узгоджувати між собою всі політичні позиції, це

виражалося б в їх голосуваннях – депутати цієї групи потрапили би у спільний кластер за подібністю голосувань. Однак, цього не сталося, і депутати, які нібито належать до «групи Коломойського», потрапили у всі можливі кластери, що свідчить про відсутність однотайності і консолідованої позиції. Така сама ситуація сталася і з іншими групами – жодна з них не є достатньо консолідованою у парламентських голосуваннях.

Варто зазначити, що консолідована позиція, яка відображається у голосуваннях, є цілком можливою, оскільки результати кластерного аналізу вже продемонстрували високий рівень однотайності серед фракцій «Голос», «Європейська солідарність» і «Батьківщина» у всіх парламентських голосуваннях – що свідчить про чітку однотайну позицію по більшості питань у цих фракціях.

Такий результат може бути свідченням різних конфігурацій зовнішнього впливу на депутатів фракції: повна відсутність зовнішнього впливу, точковий вплив або невдалий вплив. Оскільки самі члени фракції «Слуга народу» неодноразово визнавали, що деякі їх колеги по фракції тісно співпрацюють і з Ігором Коломойським, вірогідність повної відсутності впливу мала. Скоріше цей вплив є точковим (наприклад, у конкретних голосуваннях або просуванню вигідного порядку денного) або недостатнім для консолідації вагомих груп всередині фракції. Також можливо, що централізований партійний контроль і дисципліна є більшим за контроль з боку агентів впливу (Ігор Коломойський, Ілля Павлюк, Ренат Ахметов).

Оскільки розподіл фракції «Слуга народу» на різні кластери за подібністю голосувань не можна пов'язати з формуванням окремих неформальних груп всередині фракції, які лобіюють зовнішні інтереси, можна зробити висновок, що неоднотайність фракції «Слуга народу» і відсутність консолідованої позиції є радше свідченням браку внутрішньої партійної згуртованості і подібності бачення політичних питань, а не

результатом зовнішнього впливу. Динаміка міграції депутатів фракції «Слуга народу» до різних кластерів є несистемною і має характер **ситуативних альянсів**.

Прогнозувати подальшу динаміку фракціонування на групи фракції «Слуга народу» важко, адже немає системності у переходах депутатів в різні кластери. Однак, оскільки фракція «Слуга народу» не була гомогенною навіть на початку парламентського строку, а подальша динаміка свідчить лише про посилення фракціонування, можливо припустити, що фракція і надалі не набуде гомогенного характеру.

Також варто враховувати, що порушення партійної дисципліни серед членів фракції може проявлятися не лише парламентськими голосуваннями, а також іншими формами: законотворчою діяльністю, співавторством з депутатами інших фракцій, роботою в парламентських комітетах, неформальними способами взаємодії. Оскільки це дослідження охоплює лише поведінку парламентських голосувань, неможливо врахувати всі інші фактори.

Таким чином, перевірка відповідності кластерів, які були визначені статистично за допомогою кластерного аналізу, до неформальних груп, про які писали ЗМІ, показала відсутність статистичних доказів внутрішнього розколу фракції «Слуга народу» на «групу Коломойського», «групу Павлюка» і «групу 719». Отже, неоднотайність фракції «Слуга народу» у парламентських голосуваннях не можна пояснювати розколом на групи впливу, а радше браком внутрішньопартійної єдності.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження голосувань у Верховній Раді IX скликання можна стверджувати наступне:

1. Розглянуті теорії дослідження парламентських фракцій, а зокрема одна з моделей голосування у парламенті під назвою «модель картелю порядку денного», цілком точно описує поточну ситуацію у Верховній Раді України IX скликання: фракцію політичної партії «Слуга народу» можна назвати «картелем порядку денного», а голову фракції «легіслативним диктатором» через їх домінантну роль у контролі за порядком денним українського парламенту.
2. Верховна Рада України IX скликання в контексті історії українського парламентаризму є унікальним явищем через низку причин: парламентська більшість, утворена однією фракцією, збільшена роль Президента та його вплив на всі гілки державної влади, низький рівень врахування інтересів політичної опозиції. У таких умовах велика відповідальність у прийнятті рішень лягає на партію більшості, яка в свою чергу повинна мати внутрішню єдність.
3. Кластерний аналіз є вдалим методом аналізу голосувань у парламенті, який вже активно застосовується дослідниками у галузі політичних наук, дозволяє аналізувати великі масиви даних, одним з яких і є парламентські голосування, і виявляти статистичні тренди.
4. Розроблений алгоритм кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України IX скликання допоміг отримати результати щодо розподілу народних депутатів на сім кластерів за подібністю голосувань.
5. Розподіл депутатів Верховної Ради України IX скликання на групи за подібністю голосувань довів, що такі фракції поточного скликання

українського парламенту, як «Європейська солідарність, «Голос», «Батьківщина» і «Опозиційна платформа – За життя» є достатньо згуртованими і мають консолідовані позиції, які виражаються в їх голосуваннях. Натомість, фракція партії більшості «Слуга народу» демонструє велику неоднотайність і високу динаміку внутрішньопартійних відмінностей у позиціях, що виражається у постійному розділенні і об'єднанні членів фракції у підгрупи за подібністю голосувань. Отже, можна із впевненістю сказати, що фракція «Слуга народу» не є гомогенною.

6. Перевірка відповідності статистично визначених кластерів (груп) депутатів фракції "Слуга народу" за подібністю голосувань до неформальних груп впливу ("група Коломойського", "група Павлюка", "група 719") довела, що розподіл членів фракції «Слуга народу» на різні кластери (групи) за подібністю голосувань не залежить від зовнішнього впливу. Неоднотайність у голосуваннях фракції «Слуга народу» може свідчити про брак внутрішньої партійної згуртованості і недостатньої партійної дисципліни. Отже, формування кластерів (груп) всередині фракції «Слуга народу» разом з представниками інших парламентських фракцій має характер ситуативних альянсів.
7. Із поставлених на початку дослідження припущень, справдилось лише одне – фракція політичної партії «Слуга Народу» дійсно не є гомогенною, фрагментується на неформальні групи і має зв'язки з іншими фракціями та депутатськими групами. Припущення про те, що приналежність депутатів до неформальних груп впливу має більший вплив на голосування, ніж афіліація з лінією фракції не справдилось, адже розподіл депутатів фракції «Слуга народу» має

характер ситуативності, а не системної залежності від зовнішнього впливу.

Оскільки предмет цього дослідження не дозволяє перевірити інші виміри голосувань у парламенті, інші способи порушення фракційної єдності і дисципліни, а також попередні зв'язки людей, які потрапили у спільні кластери за подібністю голосувань, існує багато напрямків подальшого дослідження цієї теми. Зокрема, варто повторити аналіз через після закінчення терміну роботи Верховної Ради IX скликання для отримання більш повної картини щодо поведінки депутатів під час голосувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Aldenderfer Mark S., Blashfield Roger K. Quantitative Applications in the Social Sciences: Cluster analysis. SAGE Publications, 1984. 88 p.
2. Benedetto G, Hix S. The Rejected, the Ejected, and the Dejected: Explaining Government Rebels in the 2001-2005 British House of Commons. *Comparative Political Studies*. 2007. Vol. 40, No. 7. P. 755–781.
3. Black Duncan. On the Rationale of Group Decision-making. *Journal of Political Economy*. 1948. Vol 56, No. 1. P. 23-34.
4. Bruce Peter, Bruce Andrew. *Practical Statistics for Data Scientists*. O'Reilly Media, Inc., 2017. 318 p.
5. Carroll Oliver. Ukraine election: Volodymyr Zelensky's party triumphs as exit polls predict parliamentary majority for former comedian. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-election-volodymyr-zelensky-exit-polls-servant-of-the-people-latest-news-a9014666.html>. (дата звернення: 21.07.2019).
6. Cox Gary W., McCubbins Mathew D. *Setting the Agenda: Responsible Party Government in the U.S. House of Representatives*. Cambridge University Press, 2005. 336 p.
7. Dabbura Imad. K-means Clustering: Algorithm, Applications, Evaluation Methods, and Drawbacks. URL: <https://towardsdatascience.com/k-means-clustering-algorithm-applications-evaluation-methods-and-drawbacks-aa03e644b48a>. (дата звернення: 17.09.2018).
8. Dewan Torun, Spirling Arthur. Strategic Opposition and Government Cohesion in Westminster Democracies. *The American Political Science Review*. 2011. Vol. 105, No. 2. P. 337-358.
9. Diermeier Daniel, Feddersen Timothy J. Cohesion in Legislatures and the Vote of Confidence Procedure. *The American Political Science Review*. 1998. Vol. 92, No. 3. P. 611-621.
10. Döring Herbert. Parliamentary Agenda Control and Legislative Outcomes in Western Europe. *Legislative Studies Quarterly*. 2001. Vol. 26, No. 1. P. 145-165.
11. Filho D.B.F., et al. Cluster Analysis for Political Scientists. *Applied Mathematics*. 2014. No. 5. P. 2408-2415.
12. Hix Simon, Noury Abdul. Government-opposition or left-right? The institutional determinants of voting in legislatures. *Political Science Research and Methods*. 2016. Vol. 4. No. 2.. P. 249-273.
13. Huber John D. The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies. *The American Political Science Review*. 1996. P. 269-282.

14. Kam Christopher J. Party Discipline and Parliamentary Politics. Cambridge University Press, 2009. 265 p.
15. Kravchuk Yevheniya. Facebook. URL: https://www.facebook.com/yevheniya.khudzik/posts/10158720190227598?notif_id=1565169550985730¬if_t=notify_me&ref=notif. (дата звернення: 30.05.2020).
16. Krehbiel Keith. Where's the Party?. British Journal of Political Science. 1993. Vol. 23, No. 2. P. 235-266.
17. Lijphart Arend. Patterns of democracy : government forms and performance in thirty-six countries. Yale University Press, 1999. 351 p.
18. Mickevičius Vytautas, Krilavičius Tomas, Morkevičius Vaidas Analysing voting behavior of the Lithuanian Parliament using cluster analysis and multidimensional scaling: technical aspects. Electrical and control technologies : proceedings of the 9th international conference on electrical and control technologies : Article in conference proceedings in other databases (P1c), city Kaunas, Lithuania, 08-09.03.2014 , 2014. P. 84-89.
19. Nishida Kan. Visualizing K-Means Clustering Results to Understand the Clusters Better. URL: <https://blog.exploratory.io/visualizing-k-means-clustering-results-to-understand-the-characteristics-of-clusters-better-b0226fb3dd10>. (accessed: 02.11.2018).
20. Owens J. Explaining party cohesion and discipline in democratic legislatures: purposiveness and contexts. Journal of Legislative Studies. 2003. № 9 (4). C. 12-40.
21. Owens J. Explaining party cohesion and discipline in democratic legislatures: purposiveness and contexts. Journal of Legislative Studies. 2003. № 9 (4). C. 12-40.
22. Poole Keith T. Spatial Models of Parliamentary Voting. Cambridge University Press, 2009. 248 p.
23. Romer Thomas, Rosenthal Howard. Political resource allocation, controlled agendas, and the status quo. Public Choice. 1978. No. 33. P. 27-43.
24. Rosenthal Howard, Voeten Erik. Analyzing Roll Calls with Perfect Spatial Voting: France 1946–1958. American Journal of Political Science. 2004. Vol. 48, No. 3. P. 620-632.
25. Sharma Pulkit. The Most Comprehensive Guide to K-Means Clustering You'll Ever Need. URL: <https://www.analyticsvidhya.com/blog/2019/08/comprehensive-guide-k-means-clustering/>. (дата звернення: 19.08.2019).
26. Sharma Pulkit. The Most Comprehensive Guide to K-Means Clustering You'll Ever Need. URL:

- <https://www.analyticsvidhya.com/blog/2019/08/comprehensive-guide-k-means-clustering/>. (дата звернення: 19.08.2019).
27. Shepsle Kenneth A. Institutional Arrangements and Equilibrium in Multidimensional Voting Models. *American Journal of Political Science*. 1979. Vol. 23, No. 1. P. 27-59.
28. Shepsle Kenneth A., Weingast Barry R. Structure-Induced Equilibrium and Legislative Choice. *Public Choice*. 1981. Vol. 37, No. 3. P. 503-519.
29. Tsebelis George. Veto Players and Law Production in Parliamentary Democracies: An Empirical Analysis. *The American Political Science Review*. 1999. Vol. 93, No. 3. P. 591-608.
30. Біла Ірина. Розкол «Слуги народу» після демаршу Козака у Мінську стає очевиднішим (огляд преси) : Громадське. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30511710.html>. (дата звернення: 27.03.2020).
31. Брік Тимофій, Остапчук Дмитро. Аналіз Мереж у Верховній Раді Через Розгляд Законотворчого Співавторства. URL: <https://voxukraine.org/uk/analyzing-ukrainian-parliament-networks-through-legislative-co-authorship-ua>. (дата звернення: 07.01.2015).
32. Венгер В. Конституційно-правовий аналіз форм порушення єдності парламентських фракцій. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2012. № 129. Т. 68-72.
33. Венгер Володимир. Поняття та політико-правова природа фракційної дисципліни в парламенті. *Вибори та демократія. Інститут виборчого права, Національний університет «Києво-Могилянська Академія»*. 2011. С. 42-47.
34. *Вибори в Україні були вільними і конкурентними - міжнародні спостерігачі*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-47775802>. (дата звернення: 01.04.2019).
35. *Виборчий процес 2019 року в Україні у світлі суспільних очікувань / за заг. ред. О М Майбороди*. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. 232 с.
36. Гарань Олексій. Монобільшість зникає, проте говорити про розкол фракції «Слуга народу» зарано : Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/oleksiy-garan-monobilshist-znikaie-prote-govoriti-pro-rozkol-fraktsii-sluga-narodu-zarano>. (дата звернення: 04.04.2020).
37. Губенко Дмитро. Здобутки та провали Верховної Ради восьмого скликання. URL: <https://cutt.ly/jyLn0ot>. (дата звернення: 12.07.2019).

38. Давид Арахамія: Група Коломойського в парламенті галаслива, але голосів у неї немає. URL: <https://glavcom.ua/interviews/david-arahamiya-grupa-kolomoyskogo-v-parlamenti-galasлива-ale-golosiv-u-neji-nemaje-654135.html>. (дата звернення: 21.01.2020).
39. Депутатські фракції і групи IX скликання : Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_fractions. (дата звернення: 29.08.2019).
40. Каменєв Максим. Іменем Коломойського: на кого у Верховній Раді розраховують олігархи : Громадське. URL: <https://hromadske.ua/posts/imenem-kolomojskogo-na-kogo-u-verhovnij-radi-rozrahovuyut-oligarhi>. (дата звернення: 29.07.2019).
41. Каменєв Максим. Іменем Коломойського: на кого у Верховній Раді розраховують олігархи : Громадське. URL: <https://hromadske.ua/posts/imenem-kolomojskogo-na-kogo-u-verhovnij-radi-rozrahovuyut-oligarhi>. (дата звернення: 29.07.2019).
42. Кармазіна М. Політичні партії в Україні. 2014-2017 рр. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 168 с.
43. Качинський А. Б., Галишак В. О., Стьопчкіна І. В. Сучасний підхід до оцінки прийняття колективних рішень на прикладі Верховної Ради України VIII скликання. Стратегічні пріоритети. 2019. № 1. С. 80-90.
44. Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні на тлі світового досвіду. Абріс, 2000. 414 с.
45. Комітет виборців України. URL: https://www.facebook.com/cvu.ngo/posts/3279758092065924?__tn__=-R. (дата звернення: 30.05.2020).
46. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с
47. Костюченко Т. С., Нагорняк К. М. Структура зв'язків між депутатами Верховної Ради України 6-го та 7-го скликань: порівняння мереж формування політики. Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки. 2013. Т. 148. С. 38-44.
48. Кравець Роман, Романюк Роман. "Солдати Зе" і "слуги Коломойського". Хто контролює фракцію Зеленського. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/5/7233890/>. (дата звернення: 05.01.2019).
49. Кравець Роман, Романюк Роман. "Солдати Зе" і "слуги Коломойського". Хто контролює фракцію Зеленського. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/5/7233890/>. (дата звернення: 05.01.2019).
50. Набір відкритих даних (Довідник народних депутатів для хронології (IX скликання) : Верховна Рада України. URL:

- https://data.rada.gov.ua/open/data/mps_ppz-skl9. (дата звернення: 13.04.2020).
- 51.Набір відкритих даних (Результати поіменного голосування народних депутатів IX скликання) : Верховна Рада України. URL: https://data.rada.gov.ua/open/data/plenary_vote_results-skl9. (дата звернення: 20.05.2020).
- 52.Одну з 15 неофіційних груп у "Службі народу" розпустили через Ахметова – джерела : Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/12/5/7233921/>. (дата звернення: 05.01.2019).
- 53.Олейник В. В., Лебедюк В. Н. Распределение влияния между фракциями и группами в Верховной Раде Украины (1990–2012 гг.). Математические методы анализа решений в экономике, бизнесе и политике. WP7. Издательский дом ВШЭ. 2013. № 1567.
- 54.«Портрет» нового парламенту: якою буде Верховна Рада України 9-го скликання?. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/parlamentski-vybory/parlamentski-vybory-2019/19404-portret-novogo-parlamentu-iakoju-bude-verkhovna-rada-ukrayini-9-go-sklikannia>. (дата звернення: 24.07.2019).
- 55.Розгляд закону про ринок землі може затягнутись на кілька місяців – "Слуга народу". URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/02/7/7239748/>. (дата звернення: 07.02.2020).
- 56.Романюк Роман, Денков Дмитро, Мусаєва Севгіль, Топалов Микола. Чотири війни Коломойського. Як олігарх повертає свій вплив : Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/4/7233777/>. (дата звернення: 04.01.2019).
- 57.Ставніччук Оксана. "Слуга народу": від 4 квадратних метрів до 44% підтримки. URL: <https://www.chesno.org/post/3927/>. (дата звернення: 13.04.2020).
- 58.Тейзе Євген. Партійці Коломойського в обгортці "Слуги народу" : Deutsche Welle. URL: <https://cutt.ly/AyLdLBC>. (дата звернення: 24.07.2019).
- 59.Тенденції роботи ВРУ 9-го скликання: Що показав перший квартал? : Лабораторія законодачих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/2019/11/27/tendentsiyi-roboty-vru-9-sklykannya-shho-pokazav-pershuj-kvartal/>. (дата звернення: 27.11.2019).
- 60.«Турборежим» закончилася: за время работы Рада приняла лишь 6% от поданных законопроектів. URL:

- <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/turborezhim-zakonchilsja-za-vremja-raboty-rada-p-362577/>. (дата звернення: 24.12.2019).
61. «Турборежим» Ради: в парламенті щодня реєструють 24 нових законопроекти. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/turborezhim-radi-v-parlamenti-shchodnya-reyestruyut-24-novih-zakonoproekti-novini-ukrajini-50047465.html>. (дата звернення: 11.10.2019).
62. У "Слuzі народу" зізнались про групу впливу Коломойського. URL: https://zik.ua/news/2019/11/12/u_sluzi_narodu_ziznalys_pro_hrupu_vplyvu_kolomoiskoho_944449. (дата звернення: 12.11.2019).
63. У "Слuzі народу" продовжується розкол: "групу Коломойського" видалили з чату фракції – ЗМІ. URL: <https://politerno.com.ua/2020/04/21/u-sluzi-narodu-prodovzhuyetsya-rozkol-grupu-kolomojskogo-vydalyly-z-chatu-fraktsiyi-zmi/>. (дата звернення: 21.04.2020).
64. Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.). Енциклопедичний довідник / за заг. ред. М Кармазіної. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 588 с.
65. Шрамович В'ячеслав. З'їзд "Слуги народу": чи розколеться партія Зеленського? : BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50329402>. (дата звернення: 09.11.2019).
66. Як працював парламент у березні: кадрові призначення, закон про землю та коронавірус. URL: https://www.oporaua.org/report/parliament/rada_9/19778-iak-pratsiuvav-parlament-u-berezni-kadrovi-priznachennia-zakon-pro-zemliu-ta-koronavirus. (дата звернення: 01.04.2020).

ДОДАТКИ

Додаток 1

*Таблиця результатів кластерного аналізу голосувань Верховної Ради України
IX скликання за період з вересня 2019 р. по квітень 2020 р.*

ID	Кластер	ПІБ	Фракція / група
87	1	Кузнєцов Олексій Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
48	1	Грищенко Тетяна Миколаївна	СЛУГА НАРОДУ
71	1	Тимофійчук Володимир Ярославович	СЛУГА НАРОДУ
25	1	Чорний Дмитро Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
98	1	Саламаха Орест Ігорович	СЛУГА НАРОДУ
24	1	Корявченков Юрій Валерійович	СЛУГА НАРОДУ
435	1	Мандзій Сергій Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
63	1	Мельник Павло Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
26	1	Герман Денис Вадимович	СЛУГА НАРОДУ
19	1	Мисягін Юрій Михайлович	СЛУГА НАРОДУ
59	1	Штепа Сергій Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
23	1	Криворучкіна Олена Володимирівна	СЛУГА НАРОДУ
22	1	Захарченко Володимир Васильович	СЛУГА НАРОДУ
5	1	Борзова Ірина Наумівна	СЛУГА НАРОДУ
21	1	Лічман Ганна Василівна	СЛУГА НАРОДУ
77	1	Горобець Олександр Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
85	1	Воронько Олег Євгенійович	СЛУГА НАРОДУ
427	1	Остапенко Анатолій Дмитрович	СЛУГА НАРОДУ
15	1	Кисилевський Дмитро Давидович	СЛУГА НАРОДУ
83	1	Кузбит Юрій Михайлович	СЛУГА НАРОДУ
52	1	Лаба Михайло Михайлович	СЛУГА НАРОДУ
82	1	Мурдій Ігор Юрійович	СЛУГА НАРОДУ
45	1	Кицак Богдан Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
18	1	Медяник В'ячеслав Анатолійович	СЛУГА НАРОДУ
104	1	Пасічний Олександр Станіславович	СЛУГА НАРОДУ
180	1	Мазурашу Георгій Георгійович	СЛУГА НАРОДУ
106	1	Копитін Ігор Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
237	1	Іонушас Сергій Костянтинович	СЛУГА НАРОДУ
246	1	Михайлюк Галина Олегівна	СЛУГА НАРОДУ
247	1	Бабій Роман Вячеславович	СЛУГА НАРОДУ
251	1	Марусяк Олег Романович	СЛУГА НАРОДУ
155	1	Літвінов Олександр Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
255	1	Мошенець Олена Володимирівна	СЛУГА НАРОДУ
256	1	Саладуха Ольга Валеріївна	СЛУГА НАРОДУ
236	1	Кривошеєв Ігор Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
257	1	Коваль Ольга Володимирівна	СЛУГА НАРОДУ
263	1	Юнаков Іван Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
154	1	Любота Дмитро Валерійович	СЛУГА НАРОДУ
266	1	Гринчук Оксана Анатоліївна	СЛУГА НАРОДУ

267	1	Козак Володимир Васильович	СЛУГА НАРОДУ
268	1	Хоменко Олена Вікторівна	СЛУГА НАРОДУ
152	1	Пивоваров Євген Павлович	СЛУГА НАРОДУ
271	1	Мулик Роман Миронович	СЛУГА НАРОДУ
262	1	Марченко Людмила Іванівна	СЛУГА НАРОДУ
235	1	Неклюдов Владлен Михайлович	СЛУГА НАРОДУ
233	1	Ананченко Михайло Олегович	СЛУГА НАРОДУ
228	1	Сушко Павло Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
178	1	Лис Олена Георгіївна	СЛУГА НАРОДУ
186	1	Зуб Валерій Олексійович	СЛУГА НАРОДУ
190	1	Дубнов Артем Васильович	СЛУГА НАРОДУ
194	1	Безугла Мар'яна Володимирівна	СЛУГА НАРОДУ
197	1	Бондар Ганна Вячеславівна	СЛУГА НАРОДУ
198	1	Пуртова Анна Анатоліївна	СЛУГА НАРОДУ
199	1	Гришук Роман Павлович	СЛУГА НАРОДУ
170	1	Марчук Ігор Петрович	СЛУГА НАРОДУ
202	1	Стефанчук Руслан Олексійович	СЛУГА НАРОДУ
167	1	Жмеренецький Олексій Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
215	1	Ясько Єлизавета Олексіївна	СЛУГА НАРОДУ
163	1	Ковальов Олексій Іванович	СЛУГА НАРОДУ
219	1	Монастирський Денис Анатолійович	СЛУГА НАРОДУ
160	1	Вагнер Вікторія Олександрівна	СЛУГА НАРОДУ
224	1	Кальченко Сергій Віталійович	СЛУГА НАРОДУ
226	1	Чернів Єгор Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
227	1	Юраш Святослав Андрійович	СЛУГА НАРОДУ
273	1	Костюх Анатолій Вячеславович	СЛУГА НАРОДУ
105	1	Гайду Олександр Васильович	СЛУГА НАРОДУ
275	1	Безгін Віталій Юрійович	СЛУГА НАРОДУ
278	1	Пушкарєнко Арсеній Михайлович	СЛУГА НАРОДУ
179	1	Заремський Максим Валентинович	СЛУГА НАРОДУ
139	1	Задорожній Микола Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
138	1	Гузенко Максим Васильович	СЛУГА НАРОДУ
317	1	Шинкаренко Іван Анатолійович	СЛУГА НАРОДУ
319	1	Крейденко Володимир Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
320	1	Тарасенко Тарас Петрович	СЛУГА НАРОДУ
135	1	Васильєв Ігор Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
310	1	Гривко Сергій Дмитрович	СЛУГА НАРОДУ
324	1	Подгорна Вікторія Валентинівна	СЛУГА НАРОДУ
121	1	Нальотов Дмитро Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
117	1	Колебошин Сергій Валерійович	СЛУГА НАРОДУ
115	1	Чернявський Степан Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
112	1	Леонов Олексій Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
111	1	Колев Олег Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
110	1	Дмитрук Артем Геннадійович	СЛУГА НАРОДУ

109	1	Дирдін Максим Євгенович	СЛУГА НАРОДУ
134	1	Рябуха Тетяна Васиївна	СЛУГА НАРОДУ
309	1	Яковлева Неллі Іллівна	СЛУГА НАРОДУ
307	1	Тістик Ростислав Ярославович	СЛУГА НАРОДУ
303	1	Шол Маргарита Віталіївна	СЛУГА НАРОДУ
150	1	Бакумов Олександр Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
280	1	Клочко Андрій Андрійович	СЛУГА НАРОДУ
149	1	Здебський Юрій Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
282	1	Мережко Олександр Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
285	1	Веніславський Федір Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
286	1	Булах Лада Валентинівна	СЛУГА НАРОДУ
289	1	Федієнко Олександр Павлович	СЛУГА НАРОДУ
146	1	Куницький Олександр Олегович	СЛУГА НАРОДУ
291	1	Колісник Анна Сергіївна	СЛУГА НАРОДУ
293	1	Нагаєвський Артем Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
144	1	Гевко Володимир Леонідович	СЛУГА НАРОДУ
296	1	Кунаєв Артем Юрійович	СЛУГА НАРОДУ
297	1	Припутень Дмитро Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
298	1	Павлюк Максим Васильович	СЛУГА НАРОДУ
299	1	Мокан Василь Іванович	СЛУГА НАРОДУ
300	1	Підласа Роксолана Андріївна	СЛУГА НАРОДУ
301	1	Торохтій Богдан Григорович	СЛУГА НАРОДУ
276	1	Салійчук Олександр В'ячеславович	СЛУГА НАРОДУ
311	1	Павловський Петро Іванович	СЛУГА НАРОДУ
162	2	Іванов Володимир Ілліч	СЛУГА НАРОДУ
243	2	Галайчук Вадим Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
316	2	Шипайло Остап Ігорович	СЛУГА НАРОДУ
73	2	Дунда Олег Андрійович	СЛУГА НАРОДУ
315	2	Задорожний Андрій Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
78	2	Василевська-Смаглюк Ольга Михайлівна	СЛУГА НАРОДУ
306	2	Жупанин Андрій Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
217	2	Герус Андрій Михайлович	СЛУГА НАРОДУ
312	2	Аллахвердієва Ірина Валеріївна	СЛУГА НАРОДУ
213	2	Шуляк Олена Олексіївна	СЛУГА НАРОДУ
80	2	Бунін Сергій Валерійович	СЛУГА НАРОДУ
164	2	Стефанчук Микола Олексійович	СЛУГА НАРОДУ
304	2	Костін Андрій Євгенович	СЛУГА НАРОДУ
141	2	Василів Ігор Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
308	2	Кравчук Євгенія Михайлівна	СЛУГА НАРОДУ
322	2	Фролов Павло Валерійович	СЛУГА НАРОДУ
323	2	Новіков Михайло Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
101	2	Камельчук Юрій Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
182	2	Семінський Олег Валерійович	СЛУГА НАРОДУ
113	2	Горенюк Олександр Олександрович	СЛУГА НАРОДУ

174	2	Скічко Олександр Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
173	2	Стріхарський Андрій Петрович	СЛУГА НАРОДУ
172	2	Арсенюк Олег Олексійович	СЛУГА НАРОДУ
118	2	Ткаченко Олександр Михайлович	СЛУГА НАРОДУ
188	2	Юрченко Олександр Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
205	2	Янченко Галина Ігорівна	СЛУГА НАРОДУ
189	2	Перебийніс Максим Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
192	2	Яременко Богдан Васильович	СЛУГА НАРОДУ
171	2	Шпак Любов Олександрівна	СЛУГА НАРОДУ
432	2	Копиленко Олександр Любимович	СЛУГА НАРОДУ
195	2	Гурін Дмитро Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
196	2	Тищенко Микола Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
431	2	Руденко Ольга Сергіївна	СЛУГА НАРОДУ
430	2	Гришина Юлія Миколаївна	СЛУГА НАРОДУ
428	2	Циба Тетяна Вікторівна	СЛУГА НАРОДУ
191	2	Швець Сергій Федорович	СЛУГА НАРОДУ
159	2	Павліш Павло Васильович	СЛУГА НАРОДУ
244	2	Ковальов Артем Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
64	2	Нікітіна Марина Вікторівна	СЛУГА НАРОДУ
108	2	Чорноморов Артем Олегович	СЛУГА НАРОДУ
269	2	Сова Олександр Георгійович	СЛУГА НАРОДУ
44	2	Герасименко Ігор Леонідович	СЛУГА НАРОДУ
232	2	Соломчук Дмитро Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
31	2	Трухін Олександр Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
261	2	Бардіна Марина Олегівна	СЛУГА НАРОДУ
260	2	Крячко Михайло Валерійович	СЛУГА НАРОДУ
259	2	Бондаренко Олег Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
272	2	Тарасов Олег Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
258	2	Загоруйко Аліна Леонідівна	СЛУГА НАРОДУ
240	2	Воронов Володимир Анатолійович	СЛУГА НАРОДУ
241	2	Арістов Юрій Юрійович	СЛУГА НАРОДУ
27	2	Каптелов Роман Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
253	2	Третьякова Галина Миколаївна	СЛУГА НАРОДУ
242	2	Кісель Юрій Григорович	СЛУГА НАРОДУ
250	2	Кульченко Артем Валерійович	СЛУГА НАРОДУ
248	2	Качура Олександр Анатолійович	СЛУГА НАРОДУ
157	2	Красов Олексій Ігорович	СЛУГА НАРОДУ
238	2	Завітневич Олександр Михайлович	СЛУГА НАРОДУ
47	2	Костюк Дмитро Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
231	2	Діденко Юлія Олександрівна	СЛУГА НАРОДУ
287	2	Петруняк Євген Васильович	СЛУГА НАРОДУ
292	2	Богуцька Єлізавета Петрівна	СЛУГА НАРОДУ
49	2	Кузьмініх Сергій Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
274	2	Брагар Євгеній Вадимович	СЛУГА НАРОДУ
229	2	Верещук Ірина Андріївна	СЛУГА НАРОДУ

Продовження Додатку 1

58	2	Шевченко Євгеній Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
57	2	Соха Роман Васильович	СЛУГА НАРОДУ
147	2	Одарченко Андрій Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
56	2	Касай Геннадій Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
225	2	Ткаченко Максим Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
284	2	Кабанов Олександр Євгенійович	СЛУГА НАРОДУ
61	2	Ящик Юлія Григорівна	СЛУГА НАРОДУ
132	3	М'ялик Віктор Ничипорович	ЗА МАЙБУТНЄ
130	3	Іванісов Роман Валерійович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
201	3	Разумков Дмитро Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
193	3	Забуранна Леся Валентинівна	СЛУГА НАРОДУ
429	3	Калаур Іван Романович	СЛУГА НАРОДУ
281	3	Овчинникова Юлія Юріївна	СЛУГА НАРОДУ
245	3	Стернійчук Валерій Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
252	3	Кириченко Микола Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
270	3	Ватрас Володимир Антонович	СЛУГА НАРОДУ
277	3	Репіна Елла Анатоліївна	СЛУГА НАРОДУ
302	3	Дмитрієва Оксана Олександрівна	СЛУГА НАРОДУ
305	3	Горбенко Руслан Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
313	3	Вінтоняк Олена Василівна	СЛУГА НАРОДУ
318	3	Совгиря Ольга Володимирівна	СЛУГА НАРОДУ
222	3	Холодов Андрій Іванович	СЛУГА НАРОДУ
181	3	Божик Валерій Іванович	СЛУГА НАРОДУ
2	3	Пашковський Максим Ігорович	СЛУГА НАРОДУ
166	3	Копанчук Олена Євгенівна	СЛУГА НАРОДУ
148	3	Кінзбурська Вікторія Олександрівна	СЛУГА НАРОДУ
133	3	Литвиненко Сергій Анатолійович	СЛУГА НАРОДУ
131	3	Аліксійчук Олександр Васильович	СЛУГА НАРОДУ
145	3	Мезенцева Марія Сергіївна	СЛУГА НАРОДУ
74	3	Колюх Валерій Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
129	3	Ковальчук Олександр Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
81	3	Дануца Олександр Анатолійович	СЛУГА НАРОДУ
66	3	Фріс Ігор Павлович	СЛУГА НАРОДУ
122	3	Боблях Андрій Ростиславович	СЛУГА НАРОДУ
20	3	Демченко Сергій Олексійович	СЛУГА НАРОДУ
68	3	Матусевич Олександр Борисович	СЛУГА НАРОДУ
3	3	Драбовський Анатолій Григорович	СЛУГА НАРОДУ
69	3	Андрійович Зіновій Мирославович	СЛУГА НАРОДУ
30	3	Северин Сергій Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
29	3	Бородін Владислав Валерійович	СЛУГА НАРОДУ
158	3	Микиша Дмитро Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
126	3	Касай Костянтин Іванович	СЛУГА НАРОДУ
17	3	Нестеренко Кирилл Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
46	4	Арешонков Володимир Юрійович	ДОВІРА
123	4	Шаповалов Юрій Анатолійович	ЗА МАЙБУТНЄ

142	4	Чайківський Іван Адамович	ЗА МАЙБУТНЄ
4	4	Юрчишин Петро Васильович	ЗА МАЙБУТНЄ
62	4	Мінько Сергій Анатолійович	ЗА МАЙБУТНЄ
10	4	Гузь Ігор Володимирович	ЗА МАЙБУТНЄ
366	4	Кондратюк Олена Костянтинівна	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
137	4	Молоток Ігор Федорович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
65	4	Савчук Оксана Василівна	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
176	4	Нагорняк Сергій Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
184	4	Зуєв Максим Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
211	4	Бабак Сергій Віталійович	СЛУГА НАРОДУ
116	4	Васильковський Ігор Ігорович	СЛУГА НАРОДУ
200	4	Буймістер Людмила Анатоліївна	СЛУГА НАРОДУ
125	4	Ляшенко Анастасія Олексіївна	СЛУГА НАРОДУ
210	4	Беленюк Жан Венсанович	СЛУГА НАРОДУ
214	4	Наталуха Дмитро Андрійович	СЛУГА НАРОДУ
107	4	Негулевський Ігор Петрович	СЛУГА НАРОДУ
207	4	Корнієнко Олександр Сергійович	СЛУГА НАРОДУ
436	4	Санченко Олександр Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
128	4	Березін Максим Юрійович	СЛУГА НАРОДУ
223	4	Лерос Гео Багратович	СЛУГА НАРОДУ
239	4	Струневич Вадим Олегович	СЛУГА НАРОДУ
254	4	Халімон Павло Віталійович	СЛУГА НАРОДУ
264	4	Володіна Дар'я Артемівна	СЛУГА НАРОДУ
265	4	Савченко Ольга Станіславівна	СЛУГА НАРОДУ
218	4	Радущкий Михайло Борисович	СЛУГА НАРОДУ
279	4	Заблоцький Мар'ян Богданович	СЛУГА НАРОДУ
283	4	Устенко Олексій Олегович	СЛУГА НАРОДУ
288	4	Маріковський Олександр Валерійович	СЛУГА НАРОДУ
290	4	Мотовиловець Андрій Вікторович	СЛУГА НАРОДУ
294	4	Потураєв Микита Русланович	СЛУГА НАРОДУ
295	4	Якименко Павло Віталійович	СЛУГА НАРОДУ
140	4	Богданець Андрій Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
321	4	Сольський Микола Тарасович	СЛУГА НАРОДУ
127	4	Мовчан Олексій Васильович	СЛУГА НАРОДУ
79	4	Галушко Микола Леонідович	СЛУГА НАРОДУ
220	4	Гетманцев Данило Олександрович	СЛУГА НАРОДУ
11	4	Рубльов Вячеслав Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
16	4	Бужанський Максим Аркадійович	СЛУГА НАРОДУ
67	4	Прощук Едуард Петрович	СЛУГА НАРОДУ
362	5	Тимошенко Юлія Володимирівна	БАТЬКІВЩИНА
368	5	Кожем'якін Андрій Анатолійович	БАТЬКІВЩИНА
372	5	Абдуллін Олександр Рафкатович	БАТЬКІВЩИНА
374	5	Лабунська Анжеліка Вікторівна	БАТЬКІВЩИНА
377	5	Данілов Віталій Богданович	БАТЬКІВЩИНА
409	5	Вакарчук Святослав Іванович	ГОЛОС

72	5	Бабенко Микола Вікторович	ДОВІРА
35	5	Єфімов Максим Вікторович	ДОВІРА
143	5	Люшняк Микола Володимирович	ДОВІРА
91	5	Шахов Сергій Володимирович	ДОВІРА
386	5	Порошенко Петро Олексійович	ЄС
400	5	Луценко Ірина Степанівна	ЄС
51	5	Балога Віктор Іванович	ЗА МАЙБУТНЄ
97	5	Дубневич Ярослав Васильович	ЗА МАЙБУТНЄ
12	5	Івахів Степан Петрович	ЗА МАЙБУТНЄ
168	5	Бондар Віктор Васильович	ЗА МАЙБУТНЄ
13	5	Палиця Ігор Петрович	ЗА МАЙБУТНЄ
169	5	Герега Олександр Володимирович	ЗА МАЙБУТНЄ
8	5	Кучер Микола Іванович	ЗА МАЙБУТНЄ
177	5	Яценко Антон Володимирович	ЗА МАЙБУТНЄ
7	5	Вацак Геннадій Анатолійович	ЗА МАЙБУТНЄ
151	5	Фельдман Олександр Борисович	ОПЗЖ
34	5	Солод Юрій Васильович	ОПЗЖ
60	5	Пономарьов Олександр Сергійович	ОПЗЖ
352	5	Борт Віталій Петрович	ОПЗЖ
359	5	Кузьмін Ренат Равелійович	ОПЗЖ
345	5	Льовочкіна Юлія Володимирівна	ОПЗЖ
342	5	Кісільов Ігор Петрович	ОПЗЖ
339	5	Ісаєнко Дмитро Валерійович	ОПЗЖ
338	5	Абрамович Ігор Олександрович	ОПЗЖ
335	5	Столар Вадим Михайлович	ОПЗЖ
334	5	Козак Тарас Романович	ОПЗЖ
329	5	Льовочкін Сергій Володимирович	ОПЗЖ
328	5	Королевська Наталія Юріївна	ОПЗЖ
326	5	Рабінович Вадим Зіновійович	ОПЗЖ
325	5	Бойко Юрій Анатолійович	ОПЗЖ
426	5	Ларін Сергій Миколайович	ОПЗЖ
37	5	Требушкін Руслан Валерійович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
153	5	Шенцев Дмитро Олексійович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
28	5	Шпенев Дмитро Юрійович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
75	5	Скороход Анна Костянтинівна	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
136	5	Деркач Андрій Леонідович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
165	5	Лабазюк Сергій Петрович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
433	5	Рудик Сергій Ярославович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
438	5	Радіна Анастасія Олегівна	СЛУГА НАРОДУ
76	5	Дубінський Олександр Анатолійович	СЛУГА НАРОДУ
156	5	Кучер Олексій Володимирович	СЛУГА НАРОДУ
203	5	Венедіктова Ірина Валентинівна	СЛУГА НАРОДУ
230	5	Кубраков Олександр Миколайович	СЛУГА НАРОДУ
209	5	Ткаченко Олександр Владиславович	СЛУГА НАРОДУ
371	6	Дубіль Валерій Олександрович	БАТЬКІВЩИНА

Продовження Додатку 1

373	6	Крулько Іван Іванович	БАТЬКІВЩИНА
385	6	Івченко Вадим Євгенович	БАТЬКІВЩИНА
9	6	Мейдич Олег Леонідович	БАТЬКІВЩИНА
383	6	Шкрум Альона Іванівна	БАТЬКІВЩИНА
382	6	Пузійчук Андрій Вікторович	БАТЬКІВЩИНА
367	6	Кириленко Іван Григорович	БАТЬКІВЩИНА
381	6	Волинець Михайло Якович	БАТЬКІВЩИНА
376	6	Цимбалюк Михайло Михайлович	БАТЬКІВЩИНА
379	6	Кучеренко Олексій Юрійович	БАТЬКІВЩИНА
363	6	Тарута Сергій Олексійович	БАТЬКІВЩИНА
378	6	Белькова Ольга Валентинівна	БАТЬКІВЩИНА
364	6	Наливайченко Валентин Олександрович	БАТЬКІВЩИНА
380	6	Ніколаєнко Андрій Іванович	БАТЬКІВЩИНА
369	6	Немиря Григорій Михайлович	БАТЬКІВЩИНА
370	6	Власенко Сергій Володимирович	БАТЬКІВЩИНА
384	6	Кабаченко Володимир Вікторович	БАТЬКІВЩИНА
375	6	Бондарєв Костянтин Анатолійович	БАТЬКІВЩИНА
365	6	Соболев Сергій Владиславович	БАТЬКІВЩИНА
411	6	Рудик Кіра Олександрівна	ГОЛОС
53	6	Лунченко Валерій Валерійович	ДОВІРА
54	6	Петьовка Василь Васильович	ДОВІРА
185	6	Давиденко Валерій Миколайович	ДОВІРА
38	6	Ковальов Олександр Іванович	ДОВІРА
70	6	Іванчук Андрій Володимирович	ДОВІРА
103	6	Кіт Андрій Богданович	ДОВІРА
398	6	Фріз Ірина Василівна	ЄС
397	6	Кубів Степан Іванович	ЄС
408	6	Іонова Марія Миколаївна	ЄС
406	6	Князевич Руслан Петрович	ЄС
405	6	Алексєєв Сергій Олегович	ЄС
407	6	Саврасов Максим Віталійович	ЄС
114	6	Гончаренко Олексій Олексійович	ЄС
102	6	Лопушанський Андрій Ярославович	ЄС
6	6	Білозір Лариса Миколаївна	ЗА МАЙБУТНЄ
14	6	Констанкевич Ірина Мирославівна	ЗА МАЙБУТНЄ
43	6	Лубінець Дмитро Валерійович	ЗА МАЙБУТНЄ
161	6	Колихасєв Ігор Вікторович	ЗА МАЙБУТНЄ
120	6	Урбанський Анатолій Ігорович	ЗА МАЙБУТНЄ
100	6	Батенко Тарас Іванович	ЗА МАЙБУТНЄ
119	6	Кіссе Антон Іванович	ЗА МАЙБУТНЄ
327	6	Медведчук Віктор Володимирович	ОПЗЖ
330	6	Німченко Василь Іванович	ОПЗЖ
333	6	Дунаєв Сергій Володимирович	ОПЗЖ
337	6	Папієв Михайло Миколайович	ОПЗЖ

340	6	Скорик Микола Леонідович	ОПЗЖ
331	6	Шуфрич Нестор Іванович	ОПЗЖ
336	6	Юффе Юлій Якович	ОПЗЖ
42	6	Мороз Володимир Вікторович	ОПЗЖ
33	6	Христенко Федір Володимирович	ОПЗЖ
36	6	Гнатенко Валерій Сергійович	ОПЗЖ
341	6	Суркіс Григорій Михайлович	ОПЗЖ
360	6	Качний Олександр Сталіноленович	ОПЗЖ
361	6	Славицька Антоніна Керимівна	ОПЗЖ
343	6	Загородній Юрій Іванович	ОПЗЖ
90	6	Лукашев Олександр Анатолійович	ОПЗЖ
358	6	Кива Ілля Володимирович	ОПЗЖ
344	6	Бурміч Анатолій Петрович	ОПЗЖ
346	6	Колтунович Олександр Сергійович	ОПЗЖ
347	6	Мамка Григорій Миколайович	ОПЗЖ
348	6	Кальцев Володимир Федорович	ОПЗЖ
349	6	Павленко Юрій Олексійович	ОПЗЖ
350	6	Приходько Наталія Ігорівна	ОПЗЖ
353	6	Макаренко Михайло Васильович	ОПЗЖ
354	6	Волошин Олег Анатолійович	ОПЗЖ
355	6	Плачкова Тетяна Михайлівна	ОПЗЖ
356	6	Пузанов Олександр Геннадійович	ОПЗЖ
357	6	Мамоян Суто Чолоєвич	ОПЗЖ
351	6	Чорний Віктор Іванович	ОПЗЖ
41	6	Магера Сергій Васильович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
32	6	Магомедов Муса Сергоєвич	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
40	6	Новинський Вадим Владиславович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
55	6	Поляк Владіслав Миколайович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
86	6	Гриб Вікторія Олександрівна	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
84	6	Довгий Олесь Станіславович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
183	6	Поляков Антон Едуардович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ
314	6	Заславський Юрій Іванович	СЛУГА НАРОДУ
204	6	Арахамія Давид Георгійович	СЛУГА НАРОДУ
95	7	Васильченко Галина Іванівна	ГОЛОС
94	7	Руцишин Ярослав Іванович	ГОЛОС
92	7	Піпа Наталія Романівна	ГОЛОС
419	7	Цабаль Володимир Володимирович	ГОЛОС
421	7	Костенко Роман Васильович	ГОЛОС
410	7	Клименко Юлія Леонідівна	ГОЛОС
418	7	Стефанишина Ольга Анатоліївна	ГОЛОС
417	7	Бобровська Соломія Анатоліївна	ГОЛОС
416	7	Рахманін Сергій Іванович	ГОЛОС
422	7	Лозинський Роман Михайлович	ГОЛОС
423	7	Совсун Інна Романівна	ГОЛОС
415	7	Юрчишин Ярослав Романович	ГОЛОС

Продовження Додатку 1

414	7	Макаров Олег Анатолійович	ГОЛОС
420	7	Осадчук Андрій Петрович	ГОЛОС
424	7	Василенко Леся Володимирівна	ГОЛОС
413	7	Устінова Олександра Юріївна	ГОЛОС
425	7	Умеров Рустем Енверович	ГОЛОС
412	7	Железняк Ярослав Іванович	ГОЛОС
89	7	Вельможний Сергій Анатолійович	ДОВІРА
50	7	Горват Роберт Іванович	ДОВІРА
124	7	Кулініч Олег Іванович	ДОВІРА
99	7	Бакунець Павло Андрійович	ДОВІРА
88	7	Сухов Олександр Сергійович	ДОВІРА
187	7	Приходько Борис Вікторович	ДОВІРА
402	7	Ар'єв Володимир Ігорович	ЄС
401	7	Сюмар Вікторія Петрівна	ЄС
399	7	Южаніна Ніна Петрівна	ЄС
396	7	Герасимов Артур Володимирович	ЄС
395	7	Климуш-Цинцадзе Іванна Орестівна	ЄС
394	7	Синютка Олег Михайлович	ЄС
393	7	Чийгоз Ахтем Зейтуллаєвич	ЄС
392	7	Зінкевич Яна Вадимівна	ЄС
391	7	Джемілев Мустафа	ЄС
403	7	Павленко Ростислав Миколайович	ЄС
390	7	Федина Софія Романівна	ЄС
388	7	Геращенко Ірина Володимирівна	ЄС
387	7	Парубій Андрій Володимирович	ЄС
96	7	Бондар Михайло Леонтієвич	ЄС
93	7	Княжицький Микола Леонідович	ЄС
389	7	Забродський Михайло Віталійович	ЄС
404	7	Величкович Микола Романович	ЄС
434	7	В'ятрович Володимир Михайлович	ЄС
39	7	Яковенко Євген Геннадійович	ПОЗАФРАКЦІЙНІ

Додаток 2

Неформальні групи впливу всередині фракції «Слуга народу», за даними ЗМІ

	«Група Коломойського»	«Група Павлюка»	«Група 719»
1	Артем Ковальов	Артем Дмитрук	Данило Гетманцев
2	Богдан Яременко	Валерій Божик	Дмитро Наталуха
3	В'ячеслав Рубльов	Валерій Колюх	Дмитро Разумков
4	Владислав Бородін	Володимир Гевко	Євгенія Кравчук
5	Дмитро Чорний	Володимир Тимофійчук	Ірина Венедиктова
6	Ігор Фріс	Дмитро Соломчук	Марина Бардіна
7	Максим Бужанський	Зіновій Андрійович	Микита Потураєв
8	Максим Зуєв	Ігор Негулевський	Олександр Ткаченко
9	Олександр Дубінський	Максим Заремський	Руслан Стефанчук
10	Олександр Куницький	Максим Павлюк	Сергій Бабак
11	Олександр Матусевич	Микола Галушко	Федір Веніславський
12	Олександр Ткаченко	Олег Арсенюк	
13	Олександр Юрченко	Олег Воронько	
14	Ольга Василевська-Смаглюк	Олег Марусяк	
15	Сергій Демченко	Олександр Аліксійчук	
16	Сергій Северин	Олександр Горобець	
17	Сергій Швець	Олександр Ковальчук	
18	Юрій Мисягін	Олексій Ковальов	
19		Олексій Леонов	
20		Олена Лис	
21		Сергій Бунін	
22		Юлія Діденко	

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: «Ситуативні альянси у Верховній Раді України IX скликання: кластерний аналіз результатів голосувань»

Студентка: Бугасенко Єлизавета Сергіївна

Рік навчання, факультет: Факультет соціальних наук і соціальних технологій, БП-4, Політологія

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Яковлєв М.В.

Рецензент: доктор історичних наук, професор Гарань О.В.

Захищена “ ____ ” _____ 200_ р.

Короткий зміст роботи: У дипломній роботі досліджується голосування депутатських фракцій і груп Верховної Ради IX скликання за допомогою методу кластерного аналізу. Аналіз здійснено на основі масиву даних з Порталу відкритих даних Верховної Ради України, який містить інформацію щодо всіх голосувань Верховної Ради України IX скликання у період з 3 вересня 2019 року по 30 квітня 2020 року. Внаслідок аналізу отримано результати щодо розподілу народних депутатів на сім кластерів за подібністю голосувань, встановлено рівень внутрішньої єдності парламентських фракцій і спростовано залежність неформального поділу членів фракції «Слуга народу» на різні кластери (групи) за подібністю голосувань від зовнішнього впливу.